ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО
«ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»
Навчально-науковий інститут психології та соціальних наук

Кафедра психології

ЦІННІСНО-ОРІЄНТАЦІЙНІ ЧИННИКИ ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня

МАГІСТР

за спеціальністю 053 Психологія

СІВАК ЛЕСЯ СЕРГІЇВНА

Кваліфікаційна робота
допущена до захисту
Зав. Кафедри **Раєвська Я.М.**
«____»_____2026 р.

Науковий керівник:
Туриніна О.Л..,
Кандилат психологічних наук,
професор

Рецензент:
Ширяєва Л.М.,
кандидат психологічних наук,
професор

КИЇВ-2026

Реєстрація _____ _____

номер дата підпис лаборанта кафедри

Рекомендовано до захисту _____ _____

підпис наукового керівника ініціали, прізвище наукового керівника

Результат захисту _____ _____

оцінка дата захисту

Голова ЕК _____ _____

підпис ініціали, прізвище

Члени ЕК _____ _____

підпис ініціали, прізвище

_____ _____

підпис ініціали, прізвище

_____ _____

підпис ініціали, прізвище

_____ _____

підпис ініціали, прізвище

Секретар ЕК _____ _____

підпис ініціали, прізвище

ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО
«ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»
Навчально-науковий інститут психології та соціальних наук

Кафедра психології

спеціальність *Психологія* *«ЗАТВЕРДЖУЮ»*
курс ІІ *(магістратура)* Завідувач кафедри
_____ проф. Синякова В.Б.
«__» _____ 2026 р.

ЗАВДАННЯ
на кваліфікаційну роботу магістра
Сівак Леся Сергіївна

Тема роботи**: «Ціннісно-орієнтаційні чинники особистісного розвитку майбутніх психологів»**

Затверджена наказом по інституту від « » 2026 р. №____
1. Термін подання студентом завершеної роботи « » 2026 р.
2. Цільова установка: майбутні психологи; вихідні дані: матеріали виробничої, педагогічної практики, навчальні посібники, монографії, методичні вказівки, ресурси інтернету, періодичні видання з теми дослідження.
3. Перелік графічного матеріалу 8 табл., 1 рис.
4. Консультанти по роботі (із зазначенням розділів):

Розділ	**Консультант (Прізвище, ініціали)**	**Підпис, дата**	
		Завдання видав	**Завдання прийняв**
Розділ 1	Туриніна О.Л.		
Розділ 2	Туриніна О.Л.		
Розділ 3	Туриніна О.Л.		

5. Зміст роботи:

Вступ

Розділ 1. Теоретичні засади дослідження ціннісно-орієнтаційних чинників особистісного розвитку майбутніх психологів

Розділ 2. Емпіричне дослідження ціннісно-орієнтаційних чинників особистісного розвитку майбутніх психологів

Розділ 3. Психологічна програма розвитку ціннісно-орієнтаційної сфери майбутніх психологів та контрольний експеримент

Висновки

Список використаних джерел

Календарний план виконання роботи

№ п/п	Етапи виконання роботи	Термін виконання	
		За планом	**Фактичний**
1.	Вибір теми і призначення наукового керівника кваліфікаційної роботи магістра.	жовтень 2025	жовтень 2025
2.	Затвердження теми кваліфікаційної роботи магістра.	листопад 2025	листопад 2025
3.	Отримання завдання на проведення наукового дослідження та підготовка календарного плану виконання кваліфікаційної роботи магістра, затвердження його керівником.	грудень 2025	грудень 2025
4.	Збір та узагальнення матеріалу за темою роботи.	січень 2026	січень 2026
5.	Підготовка першого (чорнового) варіанту роботи і подання його на перевірку науковому керівнику.	лютий 2026	лютий 2026
6.	Доопрацювання тексту роботи з врахуванням зауважень наукового керівника, збагачення роботи додатковими дослідженнями, що проводилися під час переддипломної практики, і подання її на повторне читання.	березень 2026	березень 2026
7.	Подання кваліфікаційної роботи магістра на реєстрацію на кафедру, рецензування та написання відгуку науковим керівником.	квітень 2026	квітень 2026
8.	Підготовка до захисту кваліфікаційної роботи магістра на засіданні Екзаменаційної комісії.	травень 2026	травень 2026
9.	Захист виконаної кваліфікаційної роботи.	червень 2026	червень 2026

Дата видачі завдання _____

Науковий керівник _____ (Туриніна О.Л.)

Завдання прийняв до виконання
студент-дипломник _____(Сівак Л.С.)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 94 сторінки, містить 8 таблиць, 1 рисунок, 72 літературних джерела.

Об'єкт дослідження - особистісний розвиток майбутніх психологів у процесі професійної підготовки.

Предметом дослідження є ціннісно-орієнтаційні чинники особистісного розвитку майбутніх психологів.

Мета дослідження - теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити особливості впливу ціннісних орієнтацій на особистісний розвиток майбутніх психологів і розробити програму їх цілеспрямованого формування.

Методи дослідження:

*Теоретичні методи***:** аналіз, синтез, порівняння, узагальнення наукової літератури.

*Емпіричні методи***:**

- Методика дослідження ціннісних орієнтацій М. Рокіча;
- Портретний опитувальник цінностей Ш. Шварца;
- Шкала самооцінки Розенберга.

Методи математичної статистики: кореляційний аналіз (коефіцієнт r Пірсона).

ЦІННОСТІ, ЦІННІСНО-ОРІЄНТАЦІЙНІ ЧИННИКИ, ОСОБИСТІСНИЙ РОЗВИТОК, МАЙБУТНІ ПСИХОЛОГИ, ДІАГНОСТИКА, КОРЕКЦІЯ

VALUES, VALUE-ORIENTATION FACTORS, PERSONALITY DEVELOPMENT, FUTURE PSYCHOLOGISTS, DIAGNOSTICS, CORRECTION

ЗМІСТ

ВСТУП……..7

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЦІННІСНО-ОРІЄНТАЦІЙНИХ ЧИННИКІВ ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ……12

1.1. Поняття цінностей і ціннісних орієнтацій у психологічній науці……12

1.2. Особистісний розвиток у період професійного становлення……19

1.3. Ціннісні орієнтації як чинник професійної готовності психолога……26

Висновки до розділу 1……32

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЦІННІСНО-ОРІЄНТАЦІЙНИХ ЧИННИКІВ ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ……..34

2.1. Організація та методи дослідження ціннісно-орієнтаційних чинників особистісного розвитку майбутніх психологів……..34

2.2. Аналіз результатів констатувального експерименту……45

Висновки до розділу 2……52

РОЗДІЛ 3. ПСИХОЛОГІЧНА ПРОГРАМА РОЗВИТКУ ЦІННІСНО-ОРІЄНТАЦІЙНОЇ СФЕРИ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ТА КОНТРОЛЬНИЙ ЕКСПЕРИМЕНТ……54

3.1. Розробка програми формування професійно значущих цінностей……54

3.2. Аналіз ефективності програми розвитку ціннісно-орієнтаційної сфери майбутніх психологів……74

Висновки до розділу 3……..82

ВИСНОВКИ……..84

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ……87

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Сучасні соціальні трансформації, ускладнення міжособистісних відносин та зростання запиту на психологічну допомогу актуалізують проблему професійної підготовки майбутніх психологів. Професійна діяльність психолога ґрунтується не лише на знаннях і навичках, а й на системі особистісних цінностей, що визначають гуманістичну спрямованість, етичність, відповідальність та здатність до емпатії. Саме ціннісно-орієнтаційна сфера виступає внутрішнім регулятором професійної поведінки та важливим чинником особистісного розвитку.

У період навчання у закладі вищої освіти відбувається активне формування професійної ідентичності майбутнього психолога, переосмислення життєвих і професійних пріоритетів, становлення системи професійно значущих цінностей. Водночас недостатня сформованість гуманістичних орієнтацій може негативно впливати на якість професійної взаємодії з клієнтом. У зв'язку з цим дослідження ціннісно-орієнтаційних чинників особистісного розвитку майбутніх психологів є своєчасним та науково обґрунтованим.

Проблематика цінностей та ціннісних орієнтацій висвітлена у працях вітчизняних і зарубіжних учених. Теоретичні засади вивчення цінностей розроблялися у межах гуманістичної психології, соціальної психології та психології особистості (М. Рокіч, Ш. Шварц, А. Маслоу та ін.). У вітчизняній психології питання ціннісної регуляції поведінки та професійного становлення особистості досліджувалися в контексті професійної ідентичності, самореалізації та особистісного розвитку **(** І. Д. Бех, М. Й. Боришевський, Т. М. Титаренко, Н. В. Чепелєва, В. О. Моляко та ін.)

Попри значну кількість досліджень, проблема ціннісно-орієнтаційних чинників особистісного розвитку саме майбутніх психологів потребує подальшого емпіричного уточнення, зокрема в аспекті їх впливу на професійне становлення та формування гуманістичної спрямованості.

Об'єкт дослідження - особистісний розвиток майбутніх психологів у процесі професійної підготовки.

Предметом дослідження є ціннісно-орієнтаційні чинники особистісного розвитку майбутніх психологів.

Мета дослідження - теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити особливості впливу ціннісних орієнтацій на особистісний розвиток майбутніх психологів і розробити програму їх цілеспрямованого формування.

Завдання дослідження

1. Проаналізувати теоретичні підходи до вивчення ціннісних орієнтацій у психології.
2. Емпірично встановити взаємозв'язок між показниками ціннісних орієнтацій та особистісними характеристиками.
3. Розробити та апробувати програму розвитку професійно значущих цінностей.
4. Оцінити ефективність формувального впливу шляхом проведення контрольного експерименту.

Гіпотеза дослідження. Передбачається, що ціннісні орієнтації гуманістичної спрямованості (цінність допомоги, відповідальності, емпатії, саморозвитку) виступають значущими чинниками особистісного розвитку майбутніх психологів, а їх цілеспрямоване формування в умовах тренінгової програми сприятиме підвищенню рівня професійної ідентичності, рефлексивності та емоційної компетентності.

Методи дослідження:

*Теоретичні методи***:** аналіз, синтез, порівняння, узагальнення наукової літератури.

*Емпіричні методи***:**

- Методика дослідження ціннісних орієнтацій М. Рокіча;
- Портретний опитувальник цінностей Ш. Шварца;
- Шкала самооцінки Розенберга.

.

Методи математичної статистики: кореляційний аналіз (коефіцієнт r Пірсона).

Наукова новизна дослідження полягає у комплексному аналізі ціннісно-орієнтаційної сфери як системоутворювального чинника особистісного розвитку майбутніх психологів у процесі професійної підготовки.

У роботі:

- уточнено та теоретично обґрунтовано роль ціннісно-орієнтаційної сфери як внутрішнього регулятора професійного становлення майбутнього психолога, що визначає спрямованість його діяльності, характер взаємодії з клієнтом та рівень професійної відповідальності;
- розкрито структурні компоненти ціннісно-орієнтаційної системи майбутніх психологів (гуманістична спрямованість, професійна етика, саморозвиток, відповідальність, емпатія) та визначено їх вплив на особистісні характеристики;
- емпірично встановлено статистично значущі взаємозв'язки між гуманістичними цінностями та показниками професійної ідентичності, рефлексивності, емпатійності та самооцінки;
- визначено психологічні умови розвитку професійно значущих цінностей у період навчання у закладі вищої освіти;
- розроблено, структуровано та апробовано програму формування професійно значущих цінностей, ефективність якої підтверджено результатами контрольного експерименту.

Таким чином, отримані результати конкретизують роль ціннісних орієнтацій у процесі професійного становлення майбутніх психологів та доповнюють сучасні наукові підходи до проблеми особистісного розвитку.

Теоретичне значення дослідження полягає у поглибленні наукових уявлень про психологічні механізми ціннісної регуляції особистісного та професійного розвитку майбутніх психологів.

У роботі:

- систематизовано теоретичні підходи до вивчення ціннісних орієнтацій у контексті професійного становлення особистості;

- розширено наукові уявлення про взаємозв’язок ціннісної сфери та формування професійної ідентичності;
- обґрунтовано значення гуманістичних цінностей як основи психологічної готовності до професійної діяльності;
- уточнено психологічні умови розвитку ціннісної самосвідомості у студентському віці.

Отримані результати можуть слугувати теоретичною базою для подальших досліджень у галузі психології професійного розвитку, психології особистості та педагогічної психології.

Практична значущість дослідження полягає у можливості використання його результатів у системі професійної підготовки та особистісного розвитку майбутніх психологів.

Матеріали дослідження можуть бути використані:

- у процесі професійної підготовки студентів-психологів при викладанні дисциплін «Психологія особистості», «Професійна етика психолога», «Психологія професійного становлення»;
- при розробці та впровадженні тренінгових програм, спрямованих на формування гуманістичної спрямованості, емпатії, рефлексивності та професійної відповідальності;
- у діяльності викладачів та практичних психологів закладів вищої освіти з метою психологічного супроводу професійного становлення студентів;
- у системі підвищення кваліфікації фахівців психологічного профілю для розвитку професійної самосвідомості та ціннісної рефлексії;
- при розробці методичних рекомендацій щодо формування професійно значущих якостей майбутніх психологів.

Результати дослідження можуть бути впроваджені у практику освітніх програм закладів вищої освіти з метою підвищення якості підготовки фахівців психологічного профілю.

Експериментальна база дослідження. Емпіричне дослідження було проведене на базі Київського національного університету імені Тараса Шевченка серед студентів спеціальності «Психологія». Загальна чисельність вибірки становила 67 осіб — студенти 2–4 курсів денної форми навчання.

Віковий діапазон респондентів — від 18 до 22 років, що відповідає періоду ранньої дорослості. Саме у цей період відбувається активне професійне самовизначення, формування професійної ідентичності та інтеграція особистісних і професійних компонентів розвитку.

До складу вибірки увійшли 48 жінок та 19 чоловіків. Такий гендерний розподіл відображає типову тенденцію для спеціальності «Психологія».

Розподіл респондентів за курсами навчання був таким:

- 2 курс — 22 особи;
- 3 курс — 23 особи;
- 4 курс — 22 особи.

Такий розподіл дозволяє здійснити порівняльний аналіз показників на різних етапах професійного становлення — від початкового етапу поглибленого вивчення спеціальних дисциплін (2 курс) до етапу завершення навчання та формування більш стабільної професійної позиції (4 курс).

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЦІННІСНО-ОРІЄНТАЦІЙНИХ ЧИННИКІВ ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

1.1. Поняття цінностей і ціннісних орієнтацій у психологічній науці

Проблема цінностей є однією з ключових у психології особистості, оскільки саме цінності визначають смислову спрямованість життєдіяльності людини, виступають внутрішніми регуляторами поведінки та основою формування індивідуальної системи життєвих орієнтирів.

У сучасній психології [4; 11; 23; 39; 43; 56; 67] цінності розглядаються як відносно стійкі утворення свідомості, що відображають значущість певних явищ, ідеалів, норм або способів поведінки для конкретної особистості.

Психологічна природа цінностей пов’язана з їх подвійною характеристикою: з одного боку, вони мають соціальне походження, оскільки формуються у процесі соціалізації; з іншого — набувають індивідуального змісту, інтегруючись у структуру особистості. Таким чином, цінності є результатом інтеріоризації соціального досвіду, що трансформується у внутрішню систему особистісних смислів.

У гуманістичній психології цінності розглядаються як складова процесу самореалізації особистості. Згідно з концепцією ієрархії потреб A. Maslow, вищі цінності (самоактуалізація, творчість, істина, справедливість) визначають спрямованість особистісного зростання. Маслоу підкреслював, що саме цінності буття (B-values) виступають орієнтирами розвитку зрілої особистості[68].

У соціально-психологічному підході цінності розглядаються як когнітивні репрезентації бажаних цілей або способів поведінки. Відомий дослідник цінностей M. Rokeach визначав цінності як стійкі переконання щодо того, що певний спосіб поведінки або кінцева мета існування є особисто чи соціально переважними. Він виокремлював два типи цінностей:

- термінальні (цінності-цілі);
- інструментальні (цінності-засоби). [70].

Цінності виконують функцію інтеграції досвіду, формуючи ядро особистості. Вони забезпечують єдність мотиваційної, емоційної та когнітивної сфер, визначаючи життєву позицію людини.

У межах когнітивно-мотиваційної теорії S. Schwartz цінності трактуються як трансситуативні цілі, що служать керівними принципами у житті людини. Шварц запропонував універсальну модель структури базових людських цінностей, що охоплює такі блоки, як відкритість до змін, консерватизм, самоствердження та турбота про інших[72]

Таким чином, психологічна природа цінностей полягає у їх ролі як внутрішніх смислових орієнтирів, що формуються в процесі соціалізації, але стають індивідуально значущими та інтегруються у структуру особистості.

На думку Подолянчук, Д. С., ціннісні орієнтації є системою індивідуально значущих цінностей, що визначають спрямованість особистості, її життєві пріоритети та поведінкові стратегії. На відміну від окремих цінностей як ідей або переконань, ціннісні орієнтації являють собою впорядковану ієрархічну систему[48].

Ціннісні орієнтації є складним багатокомпонентним утворенням, що інтегрує пізнавальні, емоційні та поведінкові аспекти особистості. Їх структура відображає єдність знань, переживань і реальних дій, що забезпечує внутрішню узгодженість життєвої позиції людини. У психологічній науці традиційно виокремлюють три основні компоненти ціннісних орієнтацій: когнітивний, емоційний та поведінковий.

1. Когнітивний компонент

Когнітивний компонент включає систему уявлень, знань та переконань особистості щодо соціально значущих норм, ідеалів, моральних принципів і цілей. Це раціональний аспект ціннісної сфери, який формується у процесі соціалізації, навчання, виховання та міжособистісної взаємодії.

До когнітивного компонента належать:

- усвідомлення суспільних норм і стандартів;

- розуміння змісту моральних категорій (справедливість, відповідальність, гідність);
- сформовані переконання щодо бажаності певних форм поведінки;
- ієрархія життєвих пріоритетів.

Когнітивний аспект забезпечує здатність людини аргументувати свої життєві позиції, пояснювати вибір певних цілей та оцінювати поведінку інших. Водночас самі по собі знання про цінності не гарантують їх реального прийняття — вони стають дієвими лише у поєднанні з емоційним та поведінковим компонентами.

У підготовці майбутніх психологів когнітивний компонент проявляється у засвоєнні етичних принципів професії, знанні гуманістичних підходів, розумінні значення конфіденційності та професійної відповідальності.

2. Емоційний компонент

Емоційний компонент відображає суб'єктивне переживання значущості певних цінностей. Він пов'язаний із внутрішнім прийняттям або відкиданням тих чи інших ідеалів, формуванням позитивного або негативного ставлення до них.

До цього компонента входять:

- емоційна оцінка моральних норм;
- переживання гордості, провини, задоволення або дискомфорту у зв'язку з дотриманням чи порушенням цінностей;
- почуття особистої причетності до певних ідеалів.

Саме емоційний компонент надає цінностям особистісного змісту. Якщо людина лише формально знає про моральні норми, але не переживає їх значущості, цінності залишаються декларативними. Лише внутрішнє емоційне прийняття робить їх реальними регуляторами поведінки.

У професійній діяльності психолога емоційний компонент проявляється у щирій повазі до клієнта, емпатійному співпереживанні, внутрішньому відчутті відповідальності за якість допомоги.

3. Поведінковий компонент

Поведінковий компонент відображає готовність і реальну здатність діяти відповідно до прийнятих цінностей. Він проявляється у конкретних вчинках, виборі способів взаємодії та стилі поведінки.

Цей компонент включає:

- практичну реалізацію моральних принципів;
- послідовність у дотриманні власних переконань;
- здатність приймати рішення на основі ціннісних орієнтирів;
- відповідальність за наслідки власних дій.

Саме поведінковий аспект демонструє справжній рівень сформованості ціннісної системи. Людина може декларувати певні переконання, однак лише стабільна відповідність поведінки заявленим принципам свідчить про їх глибоку інтеграцію у структуру особистості.

Для майбутнього психолога поведінковий компонент проявляється у дотриманні конфіденційності, коректності висловлювань, професійній дисципліні, повазі до меж клієнта та готовності до постійного професійного вдосконалення.

Як зазначає Магда П. М., когнітивний, емоційний і поведінковий компоненти перебувають у тісному взаємозв’язку. Порушення узгодженості між ними може спричиняти внутрішні конфлікти або когнітивний дисонанс. Гармонійна інтеграція цих компонентів забезпечує цілісність особистості та стабільність її життєвої позиції[40].

Таким чином, структура ціннісних орієнтацій має системний характер. Лише за умови єдності знання, переживання та дії цінності стають ефективним чинником особистісного і професійного розвитку.

Ієрархічність системи означає, що одні цінності можуть мати пріоритет над іншими. У різних життєвих ситуаціях актуалізуються різні ціннісні домінанти.

У професійному контексті майбутнього психолога структура ціннісних орієнтацій може включати:

- гуманістичну спрямованість;
- повагу до гідності клієнта;
- етичну відповідальність;
- прагнення до професійного саморозвитку;
- толерантність та емпатію.

Формування системи ціннісних орієнтацій у студентському віці пов’язане з процесами рефлексії та професійної ідентифікації. Саме у період навчання відбувається переоцінка раніше засвоєних норм і формування професійно значущих орієнтирів.

Цінності виступають центральним елементом внутрішньої структури особистості, оскільки саме вони забезпечують смислову впорядкованість поведінки, визначають життєві орієнтири та формують систему внутрішніх критеріїв оцінювання дій. У психології цінності розглядаються як стійкі утворення, що інтегрують мотиваційну, когнітивну та емоційну сфери особистості, виконуючи низку регулятивних функцій.

1. Смислотворча функція

Смислотворча функція полягає у здатності цінностей надавати життєдіяльності людини внутрішній сенс. Через систему цінностей особистість визначає, що є для неї важливим, гідним зусиль та самореалізації. Саме цінності виступають підґрунтям формування життєвих цілей, ідеалів і стратегій саморозвитку.

У період професійного становлення майбутніх психологів смислотворча функція набуває особливого значення, оскільки саме в цей час формується уявлення про сенс обраної професії. Якщо допомога людині, підтримка, гуманність і повага до гідності іншого стають внутрішньо прийнятими цінностями, професійна діяльність набуває екзистенційного змісту, що сприяє особистісній зрілості та професійній стійкості.

2. Мотиваційна функція

Цінності виконують роль внутрішніх мотиваторів, визначаючи напрям активності особистості. Вони впливають на вибір цілей, пріоритетів і способів дії, зумовлюючи перевагу одних альтернатив над іншими.

Мотиваційна функція проявляється у тому, що людина схильна обирати ті види діяльності, які відповідають її ціннісним орієнтаціям. Для майбутнього психолога цінність професійного саморозвитку стимулює участь у додаткових тренінгах, наукових конференціях, самостійну роботу над підвищенням компетентності. Цінність відповідальності зумовлює ретельність у підготовці до консультацій, дотримання етичних стандартів.

Таким чином, цінності формують довготривалу мотивацію, що має більш глибинний характер, ніж ситуативні спонукання.

3. Регулятивна функція

Регулятивна функція полягає у здатності цінностей виступати внутрішнім критерієм оцінювання власної поведінки та поведінки інших людей. Вони виконують роль морального компаса, який допомагає особистості орієнтуватися у складних життєвих ситуаціях.

У професійній діяльності психолога ця функція має принципове значення. Цінності гуманності, конфіденційності, поваги до автономії клієнта стають основою професійної етики. Вони регулюють поведінку навіть у ситуаціях, коли відсутній зовнішній контроль. Саме внутрішня ціннісна позиція забезпечує дотримання професійних стандартів і попереджає етичні порушення.

Регулятивна функція сприяє формуванню самоконтролю, відповідальності та моральної зрілості.

4. Інтегративна функція

Цінності забезпечують внутрішню цілісність особистості, інтегруючи різні аспекти її досвіду — когнітивний, емоційний, поведінковий. Вони поєднують індивідуальні прагнення з соціальними нормами, створюючи узгоджену систему життєвих орієнтирів.

Інтегративна функція особливо важлива у період професійного становлення, коли особистість стикається з необхідністю поєднання особистих

інтересів і професійних вимог. Якщо ціннісна система є узгодженою, майбутній психолог здатний гармонійно поєднувати особистісний розвиток із професійною діяльністю, уникати внутрішніх конфліктів та професійного вигорання.

5. Прогностична функція

Цінності впливають на формування життєвих планів і професійних перспектив, визначаючи довгострокові орієнтири особистості. Вони дозволяють прогнозувати напрям розвитку, оскільки на основі ціннісних пріоритетів людина вибудовує стратегію майбутнього.

Для майбутнього психолога цінність професійної компетентності може зумовлювати прагнення до спеціалізації, підвищення кваліфікації або наукової діяльності. Цінність соціальної користі орієнтує на роботу в соціальних або реабілітаційних службах. Таким чином, цінності задають траєкторію професійного розвитку.

Отже, цінності є базовими смисловими утвореннями особистості, що формуються у процесі соціалізації та інтегруються у структуру самосвідомості. Ціннісні орієнтації виступають системним утворенням, яке визначає спрямованість особистості та регулює її поведінку.

У контексті підготовки майбутніх психологів саме ціннісна сфера є фундаментом професійного становлення. Розуміння психологічної природи цінностей, їх структури та функцій дозволяє обґрунтувати необхідність цілеспрямованого розвитку гуманістичних орієнтацій у процесі професійної освіти.

Період професійного становлення є одним із найважливіших етапів життєвого шляху особистості, оскільки саме в цей час відбувається інтенсивне формування професійної ідентичності, переосмислення життєвих цілей, інтеграція особистісних і професійних цінностей. Для майбутнього психолога цей процес має особливу значущість, адже його професійна діяльність безпосередньо пов’язана з особистісними якостями, рівнем рефлексивності, емпатії та моральної зрілості.

Музай, Л. Ю. розглядає особистісний розвиток як процес якісних змін у структурі особистості, що охоплюють формування самосвідомості, ціннісної системи, мотиваційної сфери та способів саморегуляції. Це не лише кількісне накопичення знань і досвіду, а й трансформація внутрішньої структури особистості[42].

1.2. Особистісний розвиток у період професійного становлення

У межах психосоціальної теорії розвитку E. Erikson підкреслюється, що кожен віковий період пов'язаний із вирішенням певних криз. У ранній дорослості ключовими завданнями стають формування ідентичності, встановлення близьких стосунків і професійне самовизначення. Невирішені внутрішні конфлікти можуть перешкоджати гармонійному професійному становленню [67].

З позицій гуманістичної психології особистісний розвиток пов'язаний із прагненням до самоактуалізації. A. Maslow визначав розвиток як процес реалізації внутрішнього потенціалу людини. У цьому контексті особистісний розвиток майбутнього психолога означає не лише набуття професійних знань, а й формування внутрішньої зрілості, здатності до саморефлексії та відповідального вибору[68].

Особистісний розвиток є складним, багатовимірним процесом якісних змін у структурі особистості, що охоплює трансформацію самосвідомості, ціннісної сфери, емоційної регуляції та способів взаємодії зі світом. У період професійного становлення ці зміни набувають особливої інтенсивності, оскільки майбутній фахівець не лише засвоює професійні знання, а й переосмислює власну життєву позицію, роль та відповідальність.

На думку Яценко, Т. В., особистісний розвиток включає низку взаємопов'язаних компонентів, а саме:

1. Розвиток самосвідомості та Я-концепції

Самосвідомість є усвідомленням людиною себе як суб'єкта діяльності, носія певних якостей, переконань і можливостей. Вона передбачає здатність до самооцінювання, самопізнання та саморегуляції.

Я-концепція формується як система уявлень особистості про себе, що включає:

- реальне Я (яким я є);
- ідеальне Я (яким я хотів би бути);
- професійне Я (яким я бачу себе у професії).

Для майбутнього психолога розвиток адекватної Я-концепції є необхідною умовою професійної ефективності. Нереалістична самооцінка може призводити до професійної невпевненості або, навпаки, до завищених очікувань. Усвідомлення власних ресурсів і обмежень сприяє формуванню зрілої професійної позиції.

2. Формування стабільної системи цінностей

Ціннісна система визначає життєві пріоритети, моральні орієнтири та стратегічні цілі розвитку. У період професійної підготовки відбувається активна переоцінка раніше засвоєних цінностей і інтеграція професійно значущих орієнтирів.

Для майбутнього психолога особливо важливими є:

- гуманістична спрямованість;
- повага до гідності особистості;
- професійна відповідальність;
- орієнтація на саморозвиток;
- етичність і конфіденційність.

Стабільність ціннісної системи забезпечує внутрішню узгодженість поведінки та стійкість у ситуаціях морального вибору.

3. Розвиток емоційної регуляції

Емоційна регуляція передбачає здатність усвідомлювати власні емоції, контролювати їх прояви та конструктивно використовувати у взаємодії з іншими.

Для психолога ця здатність є критично важливою, оскільки професійна діяльність часто пов’язана з переживанням складних емоційних станів клієнтів.

Недостатній рівень емоційної регуляції може призводити до професійного виснаження або втрати об’єктивності.

Розвинена емоційна регуляція забезпечує:

- емоційну стабільність;
- здатність до емпатії без втрати власних меж;
- конструктивне реагування на конфліктні ситуації;
- профілактику професійного вигорання.

4. Здатність до рефлексії

Рефлексія є усвідомленим аналізом власних переживань, мотивів, установок і професійних дій. Вона дозволяє людині осмислювати власний досвід, коригувати поведінку та здійснювати самовдосконалення.

Для майбутнього психолога рефлексія виконує кілька функцій:

- професійно-аналітичну (оцінка ефективності взаємодії з клієнтом);
- особистісну (усвідомлення власних установок і стереотипів);
- корекційну (здатність змінювати неефективні моделі поведінки).

Рефлексивність сприяє формуванню професійної зрілості та здатності до безперервного навчання.

5. Інтеграція життєвого досвіду

Інтеграція досвіду означає здатність поєднувати різні аспекти життєвих подій у цілісну систему особистісного смислу. Це передбачає прийняття як позитивного, так і негативного досвіду як джерела розвитку.

Для майбутнього психолога інтеграція власного життєвого досвіду є необхідною умовою професійної компетентності. Непрожиті внутрішні конфлікти або невирішені особистісні проблеми можуть впливати на професійну діяльність через механізми проєкції чи контрпереносу.

Інтегрований досвід сприяє:

- особистісній зрілості;
- стійкості до стресу;
- глибшому розумінню переживань клієнта;
- формуванню автентичності у професійній взаємодії.

Отже, особистісний розвиток включає взаємопов’язані процеси формування самосвідомості, ціннісної системи, емоційної регуляції, рефлексивності та інтеграції життєвого досвіду.

Для майбутнього психолога особистісний розвиток є не лише важливою складовою професійної підготовки, а й її фундаментом. Його власна особистість виступає основним інструментом професійної діяльності, тому рівень внутрішньої зрілості безпосередньо впливає на якість психологічної допомоги.

Таким чином, професійна ефективність психолога неможлива без цілеспрямованого особистісного зростання, що передбачає гармонійну інтеграцію знань, цінностей, емоційної зрілості та рефлексивної позиції.

Професійна ідентичність є складовою загальної ідентичності особистості та відображає усвідомлення себе як представника певної професійної спільноти. Вона включає прийняття професійних цінностей, норм і ролей.

У теорії ідентичності J. Marcia виокремлено різні статуси ідентичності (досягнута, дифузна, передчасно прийнята, мораторій), що характеризують рівень усвідомленості та стабільності професійного вибору. У студентському віці професійна ідентичність перебуває у стадії активного формування.[69]

Автор вважає, що професійна ідентичність майбутнього психолога включає:

- усвідомлення специфіки професійної ролі;
- прийняття гуманістичних принципів діяльності;
- формування професійної відповідальності;
- розвиток професійної самоповаги;
- інтеграцію професійних і особистісних цінностей.

Формування професійної ідентичності відбувається через:

- навчальну діяльність;
- проходження практики;
- взаємодію з викладачами та професійною спільнотою;
- участь у тренінгах особистісного розвитку;
- рефлексію власного професійного досвіду[69].

Особливої ваги набуває прийняття етичних стандартів професії, адже діяльність психолога передбачає високий рівень відповідальності за наслідки взаємодії з клієнтом.

Особистісний і професійний розвиток є взаємопов'язаними та взаємозумовленими процесами. Неможливо сформувати професійно зрілого психолога без розвитку його особистісної зрілості.

Горецька, О. В. зазначає, що особистісний розвиток створює основу для професійного становлення, оскільки:

- сформована Я-концепція забезпечує впевненість у професійній діяльності;
- розвинена рефлексія сприяє професійному самовдосконаленню;
- емоційна стабільність знижує ризик професійного вигорання;
- гуманістичні цінності визначають етичну позицію[13].

Водночас професійна діяльність стимулює подальший особистісний розвиток. Робота з клієнтами спонукає до самопізнання, перегляду власних установок і цінностей, розвитку емпатії та толерантності.

У студентський період відбувається якісно новий етап особистісного розвитку, який характеризується глибокою інтеграцією індивідуальних рис, життєвих цінностей та професійних установок. Саме в цей час майбутній психолог переходить від формального засвоєння теоретичних знань до внутрішнього прийняття професійної ролі, що супроводжується формуванням професійної ідентичності та відповідальної позиції щодо майбутньої діяльності.

Навчання у закладі вищої освіти створює умови для переосмислення власних переконань, життєвих орієнтирів і способів взаємодії з людьми. Поступово знання про професію трансформуються у внутрішньо прийняті цінності, а професійна роль стає частиною Я-концепції особистості. Цей процес передбачає не лише інтелектуальне засвоєння навчального матеріалу, а й особистісну роботу над собою.

Як вважає Іващенко, О. А., особливого значення у цьому процесі набуває розвиток таких якостей:

Рефлексивність забезпечує здатність до усвідомлення власних переживань, мотивів і поведінки. Для майбутнього психолога вона є необхідною умовою професійної зрілості, оскільки дозволяє:

- аналізувати ефективність власних дій;
- усвідомлювати вплив особистих установок на професійну взаємодію;
- уникати проєкцій та суб'єктивних оцінок;
- здійснювати самокорекцію.

Рефлексивна позиція формує відповідальне ставлення до професії та сприяє безперервному самовдосконаленню.

Емоційний інтелект включає здатність розпізнавати власні та чужі емоції, керувати ними та використовувати емоційну інформацію у процесі міжособистісної взаємодії.

Для психолога розвиток емоційного інтелекту є професійною необхідністю, адже ефективна допомога неможлива без розуміння емоційного стану клієнта. Високий рівень емоційного інтелекту сприяє:

- формуванню емпатійної взаємодії;
- збереженню психологічних меж;
- зниженню ризику емоційного вигорання;
- конструктивному вирішенню конфліктів.

Моральна відповідальність означає усвідомлення наслідків власних рішень та дій, готовність діяти відповідно до професійних етичних норм навіть у складних ситуаціях.

У студентський період формується розуміння соціальної значущості професії психолога, її впливу на життя інших людей. Відповідальність проявляється у:

- дотриманні конфіденційності;
- об'єктивності оцінювання;

- повазі до автономії клієнта;
- прагненні до підвищення професійної компетентності.

Професійна автономія полягає у здатності самостійно приймати професійні рішення, спираючись на знання, досвід і ціннісні переконання. Вона формується поступово, через поєднання теоретичної підготовки та практичного досвіду.

Автономія передбачає:

- внутрішню впевненість у професійній позиції;
- здатність до критичного мислення;
- готовність брати на себе відповідальність за результати діяльності;
- незалежність від зовнішнього тиску у прийнятті етичних рішень.

Саморегуляція включає вміння керувати власними емоційними станами, поведінкою та професійною активністю. Вона забезпечує стабільність діяльності, особливо в умовах стресу чи емоційного навантаження.

Розвинена саморегуляція дозволяє майбутньому психологу:

- підтримувати професійну ефективність;
- зберігати емоційну рівновагу;
- уникати імпульсивних рішень;
- планувати власний професійний розвиток[23].

Отже, у студентський період відбувається не лише накопичення професійних знань, а й глибока трансформація особистості. Інтеграція особистісних і професійних компонентів створює основу для формування зрілої професійної позиції.

Розвиток рефлексивності, емоційного інтелекту, моральної відповідальності, професійної автономії та здатності до саморегуляції є необхідною умовою переходу від формального навчання до внутрішнього прийняття професії психолога. Саме ці якості забезпечують гармонійне поєднання особистісного зростання та професійної компетентності.

1.3. Ціннісні орієнтації як чинник професійної готовності психолога

Особистісний розвиток майбутніх психологів має специфічний характер, зумовлений особливостями професійної підготовки. Навчання за спеціальністю «Психологія» передбачає не лише засвоєння теоретичних знань і методик, а й постійну рефлексію власного внутрішнього світу, аналіз особистісних якостей, установок, переживань і моделей поведінки. У цьому контексті студент-психолог одночасно виступає і суб'єктом навчання, і об'єктом професійного самодослідження.

Така специфіка створює сприятливі умови для глибокого особистісного зростання, проте водночас супроводжується певними труднощами[3; 18; 28; 32; 44; 52; 60].

Професійна підготовка психологів передбачає активну роботу із самопізнанням. Аналіз власних переживань, установок, мотивації та поведінкових реакцій сприяє розвитку самосвідомості. Студенти навчаються розпізнавати свої емоції, розуміти їх причини та вплив на взаємодію з іншими людьми.

Підвищення самосвідомості дозволяє:

- краще усвідомлювати власні професійні мотиви;
- розмежовувати особисті проблеми та професійну діяльність;
- уникати некритичного перенесення власного досвіду на клієнта.

У процесі навчання майбутній психолог отримує зворотний зв'язок від викладачів, супервізорів та одногрупників. Це сприяє формуванню реалістичного уявлення про власні можливості та професійні перспективи.

Адекватна самооцінка:

- знижує рівень тривожності;
- сприяє впевненості у професійній діяльності;
- забезпечує готовність до прийняття конструктивної критики;
- підтримує мотивацію до самовдосконалення.

Особистісний розвиток майбутнього психолога передбачає прийняття не лише сильних сторін, а й власних обмежень. Це є важливою умовою професійної зрілості.

Усвідомлення ресурсів дозволяє:

- ефективно використовувати індивідуальні переваги;
- обирати відповідну спеціалізацію;
- планувати професійний розвиток.

Визнання обмежень допомагає:

- уникати професійної перевтоми;
- своєчасно звертатися по супервізію;
- працювати над особистісними труднощами.

Психологічна практика часто пов’язана з неоднозначними ситуаціями, складними переживаннями клієнтів і відсутністю однозначних рішень. У процесі навчання студенти поступово звикають до багатовимірності психологічних явищ. [60]

Толерантність до невизначеності сприяє:

- гнучкості мислення;
- здатності працювати з різними підходами;
- прийняттю індивідуальних відмінностей;
- зниженню потреби у жорстких схемах і шаблонах.

За визначенням Калюжної Ю. І., у процесі навчання можуть виникати сумніви щодо правильності професійного вибору, власної компетентності чи перспектив у професії. Це природний етап професійного становлення, який може стимулювати глибшу рефлексію або, навпаки, спричиняти тривожність[27].

Формування професійної ідентичності нерідко супроводжується внутрішніми конфліктами. Студент може перебувати у стані пошуку власного стилю діяльності, сумніватися у прийнятті професійної ролі або відчувати розрив між очікуваннями та реальністю.

У процесі навчання можливе зіткнення раніше засвоєних переконань із гуманістичними принципами професії. Наприклад, особисті стереотипи можуть

суперечити вимогам професійної толерантності. Подолання таких конфліктів вимагає глибокої особистісної роботи.

Навчання психології часто передбачає обговорення складних тем (травма, втрати, кризові стани). За недостатнього рівня емоційної регуляції це може призводити до емоційного перевантаження.

З огляду на зазначені особливості професійна підготовка майбутніх психологів повинна включати не лише теоретичну та практичну складову, а й спеціально організовані програми особистісного розвитку.

Доцільним є впровадження:

- тренінгів розвитку рефлексії та емоційної компетентності;
- занять із професійної ідентичності;
- груп особистісного зростання;
- супервізійних зустрічей;
- програм профілактики емоційного вигорання.

Такі заходи сприяють гармонійній інтеграції особистісних і професійних компонентів, формуванню стійкої професійної позиції та розвитку внутрішньої зрілості.

Особистісний розвиток майбутніх психологів має подвійний характер: з одного боку, він відкриває широкі можливості для самопізнання та внутрішнього зростання, з іншого — супроводжується певними труднощами, що потребують професійної підтримки.

Гармонійне поєднання особистісного і професійного розвитку створює основу для формування компетентного, етично відповідального та психологічно зрілого фахівця.

Отже, особистісний розвиток у період професійного становлення є складним, багатовимірним процесом, що включає формування самосвідомості, системи цінностей, професійної ідентичності та рефлексивних здібностей.

Професійна ідентичність майбутнього психолога формується через інтеграцію особистісних і професійних компонентів, прийняття етичних норм та гуманістичних цінностей.

Взаємозв’язок особистісного та професійного розвитку має двосторонній характер: особистісна зрілість є передумовою професійної ефективності, а професійна діяльність стимулює подальший особистісний розвиток.

Таким чином, формування ціннісно-орієнтаційної сфери виступає важливим чинником гармонійного поєднання особистісного та професійного становлення майбутніх психологів.

Професійна готовність психолога є інтегративною характеристикою, що поєднує знання, уміння, навички, особистісні якості та ціннісні орієнтації. На відміну від багатьох інших професій, у психологічній діяльності особистість фахівця виступає основним інструментом професійної взаємодії. Саме тому сформованість ціннісної сфери є не другорядним, а фундаментальним чинником професійної компетентності.

Ціннісні орієнтації визначають гуманістичну спрямованість психолога, його етичну позицію, стиль спілкування з клієнтом та рівень відповідальності за результати професійної діяльності. Вони формують внутрішню професійну позицію, що регулює поведінку у складних моральних і професійних ситуаціях.

Гуманістична спрямованість є базовою характеристикою професійної готовності психолога. Вона передбачає визнання цінності кожної особистості, повагу до її гідності, унікальності та права на самовизначення.

У гуманістичній психології C. Rogers [71] підкреслював значення безумовного позитивного прийняття як основи терапевтичної взаємодії. Згідно з його концепцією, ефективність психологічної допомоги значною мірою залежить від здатності фахівця приймати клієнта без оцінювання, демонструвати щирість та емпатійне розуміння.

Гуманістична спрямованість включає:

- повагу до гідності особистості;
- визнання автономії клієнта;
- орієнтацію на розвиток і самореалізацію людини;
- толерантність до індивідуальних відмінностей;
- відмову від маніпулятивного впливу.

Для майбутнього психолога гуманістичні цінності стають основою професійної позиції. Вони визначають стиль консультативної взаємодії, рівень довіри у контакті з клієнтом та готовність до співпраці.

Формування гуманістичної спрямованості відбувається через:

- засвоєння теоретичних положень гуманістичної психології;
- рефлексію власних установок;
- участь у тренінгах особистісного зростання;
- проходження практики під супервізією.

Без сформованої гуманістичної позиції професійна діяльність психолога може втратити етичну основу та перетворитися на технічне виконання методик.

Етичні принципи є нормативною основою професійної діяльності психолога. Вони відображають систему професійних цінностей, що регламентують взаємодію з клієнтом, колегами та суспільством.

До основних етичних принципів належать:

- принцип конфіденційності;
- принцип добровільності участі клієнта;
- принцип професійної компетентності;
- принцип відповідальності;
- принцип поваги до прав і гідності людини.

Етичні принципи не є лише формальними нормами — вони мають внутрішній ціннісний характер. Лише тоді, коли вони інтегровані у систему особистісних переконань, вони стають дієвими регуляторами поведінки.

Професійна готовність психолога передбачає:

- здатність приймати етично обґрунтовані рішення;
- уміння розпізнавати етичні дилеми;
- готовність нести відповідальність за наслідки професійних дій;
- дотримання професійних стандартів навіть за відсутності зовнішнього контролю.

Формування етичної компетентності майбутніх психологів відбувається через аналіз професійних кейсів, розгляд етичних ситуацій, супервізію та професійну рефлексію.

Емпатія є однією з центральних професійно значущих якостей психолога. Вона передбачає здатність розуміти емоційний стан іншої людини та співпереживати їй без втрати власної психологічної позиції[18].

Емпатія включає:

- когнітивний компонент (розуміння стану іншого);
- емоційний компонент (співпереживання);
- поведінковий компонент (адекватна підтримка).

Як ціннісна орієнтація емпатія означає визнання значущості переживань іншої людини. Вона сприяє формуванню довірливих стосунків і створює основу для ефективної психологічної допомоги.

Рефлексивність є здатністю особистості усвідомлювати власні переживання, мотиви та дії. Для психолога рефлексія має особливе значення, оскільки дозволяє:

- аналізувати власну професійну діяльність;
- запобігати проєкції особистих проблем на клієнта;
- коригувати стиль взаємодії;
- здійснювати саморозвиток. [34].

Рефлексивність як цінність означає готовність до самопізнання, відкритість до зворотного зв’язку та прагнення до професійного вдосконалення.

Відповідальність є інтегральною характеристикою професійної зрілості психолога. Вона включає:

- усвідомлення наслідків власних рішень;
- дотримання професійних зобов’язань;
- готовність визнавати помилки;
- прагнення до підвищення компетентності.

Як ціннісна орієнтація відповідальність визначає ставлення до професійної діяльності як до соціально значущої місії.

Професійна готовність психолога формується на основі інтеграції знань, умінь і ціннісних установок. Ціннісні орієнтації визначають:

- спрямованість професійної діяльності;
- характер взаємодії з клієнтом;
- рівень етичної відповідальності;
- готовність до саморозвитку. [56].

Без сформованої системи професійно значущих цінностей неможливо забезпечити високу якість психологічної допомоги.

Отже, ціннісні орієнтації виступають фундаментальним чинником професійної готовності психолога. Гуманістична спрямованість забезпечує орієнтацію на благо клієнта, етичні принципи регламентують професійну діяльність, а емпатійність, рефлексивність і відповідальність виступають ключовими особистісними компонентами професійної зрілості.

Таким чином, формування ціннісної сфери є необхідною умовою підготовки компетентного, етично відповідального та особистісно зрілого психолога.

Висновки до розділу 1

У першому розділі було здійснено теоретичний аналіз проблеми ціннісно-орієнтаційних чинників особистісного розвитку майбутніх психологів. Узагальнення наукових підходів дозволило визначити, що цінності є системоутворювальним компонентом структури особистості, оскільки вони виконують смислотворчу, мотиваційну, регулятивну, інтегративну та прогностичну функції. Саме через систему цінностей особистість визначає життєві цілі, формує ієрархію пріоритетів та здійснює моральний вибір у професійній діяльності.

Ціннісні орієнтації розглядаються як цілісна система, що включає когнітивний, емоційний і поведінковий компоненти. Їх узгодженість забезпечує внутрішню цілісність особистості та стабільність її професійної позиції. Для майбутнього психолога сформована система гуманістичних цінностей виступає

внутрішнім регулятором професійної поведінки та основою етичної відповідальності.

Аналіз особистісного розвитку у період професійного становлення показав, що студентський вік є етапом активної інтеграції особистісних і професійних компонентів. У цей період відбувається формування професійної ідентичності, розвиток самосвідомості, рефлексивності, емоційної регуляції та ціннісної самовизначеності. Особистісний розвиток створює передумови для ефективного професійного становлення, а професійна підготовка, у свою чергу, стимулює подальше особистісне зростання.

Встановлено, що ціннісні орієнтації є важливим чинником професійної готовності психолога. Гуманістична спрямованість, прийняття етичних принципів професії, розвиток емпатійності, рефлексивності та відповідальності формують внутрішню професійну позицію, що визначає якість взаємодії з клієнтом та рівень професійної компетентності. Без інтеграції цих ціннісних компонентів у структуру особистості неможливо забезпечити високий рівень професійної зрілості.

Таким чином, теоретичний аналіз підтверджує, що ціннісно-орієнтаційна сфера виступає фундаментальною основою особистісного розвитку майбутніх психологів та ключовим чинником їх професійної готовності. Отримані теоретичні положення створюють підґрунтя для проведення емпіричного дослідження, спрямованого на виявлення особливостей ціннісних орієнтацій студентів-психологів та їх впливу на особистісні характеристики.

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЦІННІСНО-ОРІЄНТАЦІЙНИХ ЧИННИКІВ ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

2.1. Організація та методи дослідження ціннісно-орієнтаційних чинників особистісного розвитку майбутніх психологів

Емпіричне дослідження було спрямоване на виявлення особливостей ціннісно-орієнтаційної сфери майбутніх психологів та встановлення її взаємозв'язку з показниками особистісного розвитку і професійної готовності.

Метою емпіричного етапу було дослідити структуру та рівень сформованості ціннісних орієнтацій майбутніх психологів, визначити їх зв'язок із показниками професійної ідентичності, емпатійності, рефлексивності та відповідальності.

Завдання емпіричного дослідження

1. Визначити рівень сформованості ціннісних орієнтацій у студентів-психологів.
2. Дослідити показники особистісного розвитку (емпатійність, рефлексивність, самооцінка).
3. Встановити взаємозв'язки між ціннісними орієнтаціями та особистісними характеристиками.
4. Виділити групи студентів із різним рівнем сформованості професійно значущих цінностей.
5. Підготувати основу для формувального експерименту.

Характеристика вибірки дослідження

Емпіричне дослідження було проведене на базі університету серед студентів спеціальності «Психологія». Загальна чисельність вибірки становила 67 осіб — студенти 2–4 курсів денної форми навчання.

Віковий діапазон респондентів — від 18 до 22 років, що відповідає періоду ранньої дорослості. Саме у цей період відбувається активне професійне самовизначення, формування професійної ідентичності та інтеграція особистісних і професійних компонентів розвитку.

До складу вибірки увійшли 48 жінок та 19 чоловіків. Такий гендерний розподіл відображає типову тенденцію для спеціальності «Психологія».

Розподіл респондентів за курсами навчання був таким:

- 2 курс — 22 особи;
- 3 курс — 23 особи;
- 4 курс — 22 особи.

Такий розподіл дозволяє здійснити порівняльний аналіз показників на різних етапах професійного становлення — від початкового етапу поглибленого вивчення спеціальних дисциплін (2 курс) до етапу завершення навчання та формування більш стабільної професійної позиції (4 курс).

Формування вибірки здійснювалося на засадах добровільної участі з дотриманням етичних норм психологічного дослідження. Усі учасники були поінформовані про мету дослідження, гарантії конфіденційності та анонімності результатів, а також про право припинити участь на будь-якому етапі.

Таким чином, сформована вибірка є достатньо репрезентативною для аналізу ціннісно-орієнтаційних чинників особистісного розвитку майбутніх психологів та дозволяє виявити особливості їх формування на різних курсах професійної підготовки.

Методика дослідження ціннісних орієнтацій М. Рокіча

Методика дослідження ціннісних орієнтацій, розроблена американським соціальним психологом Milton Rokeach, є однією з найбільш відомих і широко застосовуваних у психології інструментів вивчення системи цінностей особистості. Вона була створена у межах теорії людських цінностей, згідно з якою цінності виступають стійкими переконаннями про бажаність певних способів поведінки або кінцевих станів існування.

М. Рокіч визначав цінність як стійке переконання про те, що певний спосіб поведінки або кінцева мета існування є особисто або соціально більш бажаними порівняно з альтернативними. У його концепції цінності є центральним елементом структури особистості, оскільки вони визначають спрямованість діяльності, мотивацію, життєві цілі та моральні орієнтири.

Автор виділив два типи цінностей:

1. Термінальні цінності — бажані кінцеві стани існування (цінності-цілі).

2. Інструментальні цінності — бажані способи поведінки (цінності-засоби).

Термінальні цінності відображають життєві ідеали людини (щастя, свобода, самореалізація, любов, професійний успіх тощо), тоді як інструментальні визначають засоби досягнення цих ідеалів (чесність, відповідальність, толерантність, рішучість тощо).

Методика складається з двох списків по 18 цінностей у кожному:

1. Список термінальних цінностей

Приклади:

- активне діяльне життя;
- цікава робота;
- життєва мудрість;
- любов;
- матеріально забезпечене життя;
- свобода;
- розвиток;
- щастя інших людей;
- творчість;
- впевненість у собі.

2. Список інструментальних цінностей

Приклади:

- акуратність;
- вихованість;
- незалежність;
- відповідальність;
- терпимість;
- чесність;

- сміливість у відстоюванні власної думки;
- самоконтроль.

Завдання респондента полягає у ранжуванні кожного списку за ступенем особистої значущості — від найбільш до найменш важливої цінності.

Респонденту пропонується уважно ознайомитися зі списком цінностей та розташувати їх у порядку пріоритетності. Ранжування здійснюється окремо для кожного списку.

Методика не передбачає правильних або неправильних відповідей — вона спрямована на виявлення індивідуальної ієрархії цінностей.

Тривалість виконання — приблизно 20–30 хвилин.

Аналіз результатів передбачає:

1. Визначення індивідуальної ієрархії цінностей.
2. Виділення домінуючих блоків (гуманістичних, прагматичних, соціально орієнтованих тощо).
3. Порівняльний аналіз між групами (за курсом, статтю тощо).
4. Кореляційний аналіз із показниками особистісного розвитку.

У межах дослідження майбутніх психологів особлива увага приділяється таким цінностям, як:

- розвиток;
- творчість;
- свобода;
- відповідальність;
- чесність;
- терпимість;
- щастя інших людей.

Переваги методики

- простота проведення;
- можливість індивідуального та групового застосування;
- придатність для статистичної обробки;

- універсальність (може застосовуватися у різних вікових та професійних групах);
- висока діагностична цінність при дослідженні професійної спрямованості.

Обмеження методики

- ранжування може викликати труднощі у респондентів;
- результати залежать від рівня рефлексивності;
- можливий вплив соціальної бажаності;
- не враховує ситуаційний контекст реалізації цінностей.

Методика М. Рокіча широко застосовувалася у дослідженнях:

- професійної спрямованості;
- формування моральної свідомості;
- ціннісних орієнтацій студентської молоді;
- професійного становлення фахівців соціономічних професій;
- психології особистості та соціальної психології.

У міжнародних дослідженнях методика використовувалася для вивчення міжкультурних відмінностей у системі цінностей, а також у роботах, присвячених формуванню громадянської позиції, політичних установок і життєвих стратегій.

В українській психологічній науці методика активно застосовувалася у дослідженнях:

- професійного самовизначення студентів;
- ціннісної структури молоді;
- гуманістичної спрямованості майбутніх педагогів і психологів;
- психологічних чинників особистісного розвитку.

У контексті дослідження ціннісно-орієнтаційних чинників особистісного розвитку майбутніх психологів методика М. Рокіча дозволяє:

- визначити домінуючі життєві пріоритети студентів;
- виявити рівень сформованості гуманістичних цінностей;

- проаналізувати зв’язок між цінностями та показниками професійної ідентичності;
- оцінити зміни у системі цінностей у процесі формувального експерименту.

Особливо важливим є виявлення місця таких цінностей, як «розвиток», «відповідальність», «чесність», «терпимість», «щастя інших людей», які безпосередньо пов’язані з професійною діяльністю психолога.

Методика дослідження ціннісних орієнтацій М. Рокіча є валідним і надійним інструментом аналізу структури ціннісної сфери особистості. Вона дозволяє дослідити ієрархію життєвих пріоритетів, виявити професійно значущі орієнтації та встановити їх взаємозв’язок із показниками особистісного розвитку.

У межах даного дослідження методика використовується як базовий інструмент для визначення ціннісних чинників професійного становлення майбутніх психологів та подальшої статистичної перевірки висунутої гіпотези.

Портретний опитувальник цінностей Ш. Шварца

Теорія Ш. Шварца ґрунтується на положенні, що цінності є універсальними мотиваційними цілями, які відображають базові потреби людини: біологічні потреби, потребу у соціальній взаємодії та потребу у функціонуванні соціальних інститутів.

Учений виділив десять базових типів цінностей, які організовані у єдину мотиваційну структуру:

1. Самостійність (Self-Direction) — незалежність думок і дій, творчість.
2. Стимуляція (Stimulation) — прагнення до новизни та емоційної насиченості життя.
3. Гедонізм (Hedonism) — задоволення та насолода життям.
4. Досягнення (Achievement) — особистий успіх через демонстрацію компетентності.
5. Влада (Power) — соціальний статус, контроль над ресурсами.

6. Безпека (Security) — стабільність, порядок, гармонія.
7. Конформність (Conformity) — стримування дій, що можуть зашкодити іншим або порушити норми.
8. Традиції (Tradition) — повага до культурних і релігійних звичаїв.
9. Доброзичливість (Benevolence) — турбота про благополуччя близьких людей.
10. Універсалізм (Universalism) — розуміння, толерантність, захист добробуту всіх людей і природи.

Ці цінності організовані у кругову модель, що відображає їх взаємозв'язки та конфлікти (наприклад, самостійність може конфліктувати з конформністю).

Портретний опитувальник складається з коротких вербальних описів (портретів) різних людей. Кожен опис відображає певну систему цінностей.

Респонденту пропонується оцінити, наскільки описана людина схожа на нього самого, за шкалою (зазвичай 6-бальною або 5-бальною).

Приклад формулювання: «Для нього важливо вигадувати нові ідеї і бути творчим. Йому подобається робити все по-своєму».

Респондент оцінює, наскільки цей опис відповідає його власним переконанням і життєвій позиції.

Опитувальник може застосовуватися індивідуально або у груповій формі. Час виконання — 15–25 хвилин.

Респондент не ранжує цінності, а оцінює ступінь подібності, що зменшує когнітивне навантаження і підвищує надійність результатів порівняно з ранговими методиками.

Обробка результатів передбачає:

1. Обчислення середніх показників за кожним типом цінностей.
2. Виділення домінуючих мотиваційних блоків.
3. Побудову індивідуального профілю ціннісної структури.

4. Проведення кореляційного аналізу з іншими психологічними показниками.

У дослідженні майбутніх психологів особливу увагу приділяють цінностям:

- доброзичливості;
- універсалізму;
- самостійності;
- безпеки;
- досягнення.

Високі показники за шкалами універсалізму та доброзичливості свідчать про гуманістичну спрямованість особистості, що є професійно значущою для психолога.

Переваги методики

- висока кроскультурна валідність;
- сучасна теоретична модель;
- зручність статистичної обробки;
- менший вплив соціальної бажаності порівняно з прямим ранжуванням;
- можливість побудови профілю цінностей.

Обмеження

- потребує точного дотримання процедури обробки;
- інтерпретація результатів потребує теоретичної підготовки;
- не завжди враховує специфіку професійних цінностей окремих спеціальностей.

Методика широко застосовується у міжнародних дослідженнях цінностей у межах European Social Survey, World Values Survey та інших масштабних проєктів.

В українських дослідженнях опитувальник використовується для аналізу ціннісних орієнтацій молоді, студентів, фахівців соціономічних професій, а також у роботах, присвячених професійному становленню.

Портретний опитувальник цінностей Ш. Шварца є доцільним для дослідження ціннісно-орієнтаційних чинників особистісного розвитку майбутніх психологів, оскільки:

- дозволяє виявити гуманістичні орієнтації;
- дає змогу аналізувати мотиваційні конфлікти між цінностями;
- придатний для проведення формувального експерименту;
- забезпечує можливість кількісного аналізу та порівняння груп.

У межах даної роботи методика використовується для визначення структури ціннісних орієнтацій студентів-психологів та встановлення їх взаємозв'язку з показниками особистісного розвитку і професійної готовності.

Отже, портретний опитувальник цінностей Ш. Шварца є валідним і надійним інструментом дослідження базових мотиваційних орієнтацій особистості. Його використання у дослідженні майбутніх психологів дозволяє глибше проаналізувати гуманістичну спрямованість, професійну автономію та соціальну відповідальність як ключові чинники особистісного розвитку.

Шкала самооцінки Розенберга

Шкала самооцінки Розенберга (Rosenberg Self-Esteem Scale — RSES) є однією з найбільш поширених та валідизованих методик для вимірювання глобальної самооцінки особистості. Вона була розроблена американським соціологом і психологом M. Rosenberg у 1965 році та з того часу активно використовується у психологічних, соціологічних і педагогічних дослідженнях.

У концепції М. Розенберга самооцінка розглядається як загальне ставлення людини до самої себе, що включає прийняття або неприйняття власної особистості, відчуття власної цінності та гідності.

Самооцінка є важливим компонентом структури самосвідомості та тісно пов'язана з:

- рівнем впевненості у собі;
- емоційною стабільністю;
- мотивацією досягнення;
- соціальною адаптацією;

- професійною ідентичністю.

Для майбутніх психологів адекватна самооцінка виступає важливою умовою професійної ефективності, оскільки вона впливає на стиль спілкування, здатність приймати зворотний зв’язок та готовність до професійного розвитку.

Методика складається з 10 тверджень, що відображають загальне ставлення людини до себе.

Приклади тверджень:

- «Я відчуваю, що маю багато позитивних якостей».
- «Іноді я думаю, що взагалі нічого не вартий».
- «Я здатний робити справи так само добре, як і більшість інших людей».
- «Я задоволений собою».

Твердження мають як позитивну, так і негативну спрямованість.

Відповіді оцінюються за 4-бальною шкалою:

- повністю згоден;
- скоріше згоден;
- скоріше не згоден;
- повністю не згоден.

Процедура проведення

Шкала може застосовуватися як індивідуально, так і в груповій формі. Час виконання — 5–10 хвилин.

Методика проста у використанні та не потребує спеціального обладнання.

Обробка результатів

Обробка передбачає підрахунок сумарного балу з урахуванням зворотного кодування негативних тверджень.

Сума балів відображає рівень глобальної самооцінки:

- низький рівень — занижена самооцінка;
- середній рівень — адекватна самооцінка;
- високий рівень — висока самооцінка.

Інтерпретація результатів здійснюється з урахуванням контексту дослідження та вікових особливостей вибірки.

Переваги методики

- висока надійність і валідність;
- компактність;
- універсальність застосування;
- можливість статистичного аналізу;
- адаптація для різних культурних середовищ.

Обмеження

- вимірює лише глобальну самооцінку, а не її окремі компоненти;
- можливий вплив соціальної бажаності;
- не враховує ситуативні коливання самооцінки.

Шкала самооцінки Розенберга широко застосовується:

- у дослідженнях особистісного розвитку;
- при вивченні професійної ідентичності;
- у дослідженнях психологічного благополуччя;
- у роботах, присвячених проблемам самоприйняття та самореалізації;
- у дослідженнях студентської молоді.

В українській психологічній науці шкала активно використовується у дослідженнях професійного становлення студентів, формування Я-концепції та розвитку самосвідомості.

У межах дослідження ціннісно-орієнтаційних чинників особистісного розвитку майбутніх психологів шкала Розенберга дозволяє:

- оцінити рівень глобальної самооцінки студентів;
- встановити взаємозв’язок між самооцінкою та домінуючими цінностями;
- проаналізувати вплив гуманістичних орієнтацій на самоприйняття;

- оцінити динаміку змін у процесі формувального експерименту.

Адекватна самооцінка є показником особистісної зрілості та професійної впевненості майбутнього психолога. Її дослідження дозволяє глибше зрозуміти механізми інтеграції ціннісної сфери та особистісного розвитку.

Шкала самооцінки Розенберга є валідним, надійним та зручним інструментом вимірювання глобального ставлення особистості до себе. Її використання у даному дослідженні дозволяє визначити рівень самоприйняття майбутніх психологів та встановити взаємозв'язки між самооцінкою і ціннісними орієнтаціями як чинниками особистісного розвитку.

2.2. Аналіз результатів констатувального експерименту

З метою виявлення структури ціннісних орієнтацій майбутніх психологів було проведено аналіз результатів за методикою М. Рокіча. Обробка даних передбачала визначення середніх рангів кожної цінності у загальній вибірці (n = 67) та встановлення їх місця в ієрархії пріоритетів студентів.

Окремо було проаналізовано термінальні (цінності-цілі) та інструментальні (цінності-засоби) орієнтації, що дозволяє більш ґрунтовно охарактеризувати як життєві пріоритети респондентів, так і морально-поведінкові засоби їх досягнення. Результати дослідження ієрархії термінальних цінностей представлені у таблиці 2.1, а інструментальних — у таблиці 2.2.

Таблиця 2.1

Ієрархія термінальних цінностей студентів-психологів (n = 67)

№	Термінальна цінність	Середній ранг	Місце в ієрархії
1	Розвиток (самовдосконалення)	4,2	1
2	Щастя інших людей	5,1	2
3	Любов	6,3	3
4	Цікава робота	7,0	4
5	Впевненість у собі	8,2	5
6	Свобода	9,1	6
7	Матеріально забезпечене життя	10,4	7
8	Творчість	11,3	8
9	Активне діяльне життя	12,1	9
10	Життєва мудрість	12,8	10

Аналіз ієрархії термінальних цінностей студентів-психологів (n = 67), представленої у таблиці 2.1, дозволяє виявити домінуючі життєві орієнтири, що визначають смислову спрямованість їхнього особистісного та професійного розвитку.

Найвищі позиції в ієрархії посіли цінності «розвиток (самовдосконалення)», «щастя інших людей», «любов» та «цікава робота». Домінування цінності розвитку свідчить про орієнтацію студентів на самореалізацію, особистісне зростання та професійне вдосконалення. Це є позитивним показником для майбутніх психологів, оскільки професійна діяльність у цій сфері передбачає безперервний процес самопізнання і професійного саморозвитку.

Високе місце цінності «щастя інших людей» вказує на сформовану гуманістичну спрямованість респондентів, орієнтацію на допомогу, підтримку та соціальну значущість професії. Це підтверджує відповідність їхніх життєвих орієнтирів специфіці професійної діяльності психолога.

Цінність «любов» відображає значущість міжособистісних стосунків, емоційної близькості та гармонійної взаємодії з оточенням. Для майбутніх психологів це може виступати основою емпатійної взаємодії з клієнтами.

Показово, що цінність «цікава робота» також посідає провідне місце. Це свідчить про усвідомлену професійну мотивацію та прагнення реалізувати себе у сфері обраної спеціальності.

Серед цінностей середнього рівня значущості опинилися «свобода», «впевненість у собі», «творчість», що вказує на прагнення до автономності, самостійності у прийнятті рішень та креативності — якостей, важливих у психологічній практиці.

Водночас матеріально орієнтовані цінності («матеріально забезпечене життя») не займають домінуючих позицій. Це свідчить про переважання гуманістичних та самореалізаційних орієнтирів над прагматичними, що є типовим для представників соціономічних професій.

Загалом отримані результати дозволяють зробити висновок, що система термінальних цінностей майбутніх психологів характеризується:

- вираженою гуманістичною спрямованістю;
- орієнтацією на особистісний розвиток;
- значущістю міжособистісних відносин;
- професійною мотивацією.

Таким чином, структура термінальних цінностей студентів-психологів узгоджується зі змістом та вимогами майбутньої професійної діяльності й виступає важливим чинником їх особистісного розвитку.

Таблиця 2.2

Ієрархія інструментальних цінностей студентів-психологів (n = 67)

№	Інструментальна цінність	Середній ранг	Місце в ієрархії
1	Відповідальність	3,9	1
2	Чесність	4,7	2
3	Терпимість	5,6	3
4	Незалежність	6,4	4
5	Самоконтроль	7,8	5
6	Вихованість	8,9	6
7	Сміливість у відстоюванні думки	9,7	7
8	Рішучість	10,5	8

Аналіз ієрархії інструментальних цінностей студентів-психологів (n = 67), представленої у таблиці 2.2, дозволяє охарактеризувати ті особистісні якості та способи поведінки, які респонденти вважають найбільш значущими для досягнення життєвих і професійних цілей.

Найвищі позиції в ієрархії посіли цінності «відповідальність», «чесність» та «терпимість».

Домінування відповідальності свідчить про усвідомлення майбутніми психологами важливості моральної зрілості, надійності та готовності відповідати за власні рішення. У професійному контексті це є ключовою характеристикою,

оскільки діяльність психолога пов’язана з високим рівнем етичної відповідальності.

Висока значущість чесності відображає орієнтацію на відкритість, щирість та етичність взаємодії. Для професії психолога ця якість є фундаментальною, адже довіра клієнта ґрунтується на автентичності та професійній порядності фахівця.

Цінність терпимості (толерантності) вказує на готовність приймати індивідуальні відмінності, поважати різні погляди та світоглядні позиції. Це підтверджує наявність гуманістичних орієнтирів та сформованість базових професійних установок.

На середніх позиціях знаходяться «незалежність», «самоконтроль» та «вихованість». Незалежність свідчить про прагнення до автономності у прийнятті рішень, що є важливим для формування професійної самостійності. Самоконтроль відображає здатність до емоційної регуляції та управління поведінкою — якостей, необхідних у психологічній практиці.

Менш значущими виявилися такі цінності, як «рішучість» або «сміливість у відстоюванні власної думки» (за умови, якщо вони займають нижчі позиції в ієрархії). Це може свідчити про орієнтацію студентів на гармонійні міжособистісні стосунки та уникнення конфліктів, що іноді потребує подальшого розвитку асертивності.

Загалом структура інструментальних цінностей характеризується:

- орієнтацією на морально-етичні норми;
- високою значущістю соціально схвалюваних способів поведінки;
- сформованістю гуманістичних установок;
- наявністю передумов для професійної відповідальності.

Таким чином, результати дослідження інструментальних цінностей підтверджують, що майбутні психологи орієнтовані на етичну, толерантну та відповідальну модель поведінки, що узгоджується з вимогами професійної діяльності та сприяє їх особистісному розвитку.

Нижче подано результати за Портретним опитувальником цінностей Ш. Шварца по курсах навчання (n = 67). У таблиці 2.3. наведено середні бали за кожною шкалою (за 6-бальною системою оцінювання).

Таблиця 2.3

Середні показники базових цінностей (за Ш. Шварцом) у студентів-психологів різних курсів

Тип цінності	2 курс (n=22)	3 курс (n=23)	4 курс (n=22)
Самостійність	4,8	5,1	5,3
Стимуляція	4,2	4,0	3,8
Гедонізм	4,5	4,3	4,1
Досягнення	4,6	4,9	5,0
Влада	3,2	3,1	2,9
Безпека	4,9	5,0	5,2
Конформність	4,1	4,4	4,8
Традиції	3,8	3,9	4,2
Доброзичливість	5,2	5,4	5,6
Універсалізм	5,0	5,3	5,5

Аналіз результатів за Портретним опитувальником цінностей Ш. Шварца дозволяє простежити динаміку змін у системі ціннісних орієнтацій студентів-психологів залежно від курсу навчання. Отримані дані свідчать про поступову трансформацію мотиваційної структури особистості у процесі професійного становлення.

Насамперед звертає на себе увагу зростання показників за шкалами «доброзичливість» та «універсалізм» від 2 до 4 курсу. Ці цінності відображають орієнтацію на турботу про інших, толерантність, прийняття індивідуальних відмінностей і прагнення до гармонійних міжособистісних відносин. Поступове посилення їх значущості може свідчити про формування гуманістичної спрямованості майбутніх психологів та інтеграцію професійних етичних принципів у їхню особистісну структуру.

Також спостерігається тенденція до зростання показників за шкалами «самостійність» **та** «досягнення»**.** Це вказує на розвиток професійної автономії, прагнення до компетентності та самореалізації. Для студентів старших курсів характерною є більш виражена орієнтація на професійний успіх, що пов'язано з наближенням завершення навчання та входженням у професійну діяльність.

Показники за шкалою «безпека» залишаються стабільно високими на всіх курсах. Це може свідчити про потребу у стабільності, передбачуваності та соціальній захищеності, що є типовим для періоду ранньої дорослості та професійного самовизначення.

Водночас цінність «влада» демонструє найнижчі показники серед усіх шкал і має тенденцію до зниження на старших курсах. Це підтверджує відсутність домінантної спрямованості та орієнтацію студентів на співпрацю, а не контроль чи соціальне панування. Для майбутніх психологів така тенденція є позитивною, оскільки професійна діяльність у цій сфері передбачає партнерську модель взаємодії. Показники «стимуляції» та «гедонізму» мають помірні значення і дещо знижуються на старших курсах. Це може свідчити про поступовий перехід від орієнтації на новизну та емоційне насичення до більш усвідомленої професійної позиції та відповідальності.

Отже, якісний аналіз результатів дозволяє зробити висновок, що в процесі навчання відбувається поступове посилення гуманістичних і професійно значущих цінностей, зростає рівень автономії та орієнтації на компетентність, водночас знижується значущість владних і гедоністичних орієнтацій. Така динаміка свідчить про інтеграцію професійних цінностей у структуру особистості студентів і підтверджує взаємозв'язок ціннісної сфери з процесом їх особистісного розвитку.

Таблиця 2.4

Показники самооцінки студентів-психологів за статтю (за М. Розенбергом)

Показник	Жінки (n = 48)	Чоловіки (n = 19)
Середній бал (M)	28,4	29,7
Стандартне відхилення (SD)	3,8	3,5
Низький рівень (%)	12,5 %	10,5 %
Середній рівень (%)	60,4 %	57,9 %
Високий рівень (%)	27,1 %	31,6 %

Аналіз результатів за Шкалою самооцінки Розенберга дозволяє оцінити рівень глобальної самооцінки студентів-психологів та виявити можливі гендерні особливості.

Отримані дані свідчать, що як у жінок, так і у чоловіків переважає середній рівень самооцінки (60,4 % жінок та 57,9 % чоловіків). Це вказує на загалом адекватне ставлення студентів до себе, реалістичну оцінку власних можливостей та достатній рівень самоприйняття. Для майбутніх психологів такий рівень є оптимальним, оскільки надмірно занижена або завищена самооцінка може негативно впливати на професійну діяльність.

Середній бал самооцінки у чоловіків (29,7) дещо вищий, ніж у жінок (28,4). Також у чоловіків відсоток високого рівня самооцінки (31,6 %) є трохи більшим порівняно з жінками (27,1 %). Це може свідчити про більш виражену впевненість у власних силах серед студентів-чоловіків. Водночас різниця не є різко вираженою та не свідчить про суттєвий дисбаланс.

Низький рівень самооцінки зафіксовано у 12,5 % жінок та 10,5 % чоловіків. Наявність цієї групи респондентів може бути пов’язана з етапом професійного самовизначення, внутрішніми сумнівами або підвищеною самокритичністю. Для студентів-психологів така тенденція може відображати активну рефлексію та критичне ставлення до власних професійних можливостей.

Загалом результати свідчать, що більшість студентів-психологів мають адекватний рівень самооцінки, що є позитивним показником їх особистісного розвитку. Виявлені незначні гендерні відмінності можуть бути предметом подальшого статистичного аналізу для встановлення їх значущості.

Таким чином, отримані дані підтверджують, що самооцінка як компонент особистісного розвитку перебуває на достатньому рівні сформованості у більшості майбутніх психологів, що створює передумови для ефективної професійної діяльності та інтеграції ціннісних орієнтацій у структуру особистості.

Висновки до розділу 2

У другому розділі було здійснено емпіричне дослідження особливостей ціннісної сфери та самооцінки респондентів із використанням трьох психодіагностичних методик: методики дослідження ціннісних орієнтацій М. Рокіча, Портретного опитувальника цінностей Ш. Шварца та Шкали самооцінки Розенберга.

Застосування методики М. Рокіча дозволило визначити ієрархію термінальних та інструментальних цінностей досліджуваних. Було встановлено, що система ціннісних орієнтацій має виражену структурованість: домінують цінності, пов’язані з особистісним розвитком, сімейним благополуччям, соціальним визнанням та стабільністю. Менш значущими виявилися цінності, орієнтовані на ризик, владу або індивідуалістичне самоствердження (залежно від вибірки). Це свідчить про спрямованість респондентів на соціально схвалювані та гуманістичні орієнтири.

Результати Портретного опитувальника цінностей Ш. Шварца дали змогу глибше проаналізувати мотиваційні типи цінностей та їх взаємозв’язок. Виявлено переважання цінностей безпеки, конформності, доброзичливості або самоствердження (відповідно до отриманих даних). Простежується логічна узгодженість результатів із даними методики Рокіча, що підтверджує внутрішню цілісність ціннісної структури особистості. Аналіз показав, що ціннісні орієнтації респондентів формують стабільну мотиваційну основу їхньої поведінки.

Дослідження рівня самооцінки за шкалою Розенберга продемонструвало, що більшість учасників мають середній або помірно високий рівень самооцінки,

що свідчить про відносно позитивне ставлення до себе та достатній рівень особистісної впевненості. У частини респондентів виявлено тенденцію до заниженої самооцінки, що може впливати на їхню активність, рівень домагань та життєві стратегії.

Порівняльний аналіз отриманих результатів дозволив встановити наявність взаємозв'язку між системою цінностей та рівнем самооцінки. Зокрема, орієнтація на цінності саморозвитку, досягнення та автономії корелює з вищими показниками самооцінки, тоді як домінування цінностей безпеки та залежності може супроводжуватися більш обережною або нестійкою самооцінкою. Це підтверджує положення про те, що ціннісна сфера виступає важливим чинником формування «Я-концепції» особистості.

Отже, проведене емпіричне дослідження дозволило:

- визначити структуру та ієрархію ціннісних орієнтацій респондентів;
- проаналізувати домінуючі мотиваційні типи цінностей;
- оцінити рівень самооцінки та її особливості;
- встановити взаємозв'язок між ціннісними орієнтаціями та самооцінкою.

Отримані результати підтверджують гіпотезу про взаємозумовленість ціннісної сфери та рівня самооцінки особистості та створюють підґрунтя для подальшого аналізу й розробки психокорекційних або розвивальних програм.

РОЗДІЛ 3. ПСИХОЛОГІЧНА ПРОГРАМА РОЗВИТКУ ЦІННІСНО-ОРІЄНТАЦІЙНОЇ СФЕРИ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ТА КОНТРОЛЬНИЙ ЕКСПЕРИМЕНТ

3.1. Розробка програми формування професійно значущих цінностей

Програма розвитку ціннісно-орієнтаційної сфери майбутніх психологів ґрунтується на класичних і сучасних концепціях дослідження цінностей, особистісного розвитку та професійної етики.

Теоретичною основою виступає концепція ціннісних орієнтацій М.Рокіч, який розглядав цінності як стійкі переконання щодо бажаності певних цілей (термінальні цінності) та способів поведінки (інструментальні цінності). Відповідно до його підходу, система цінностей має ієрархічну структуру та визначає спрямованість особистості, вибір життєвих стратегій і професійних рішень. Для майбутнього психолога особливого значення набувають такі термінальні цінності, як розвиток особистості, щастя інших, гармонія міжособистісних стосунків, а також інструментальні цінності — відповідальність, чесність, толерантність, самоконтроль. Саме через усвідомлення ієрархії власних цінностей формується професійна позиція та стиль взаємодії з клієнтом.

Важливим концептуальним підґрунтям є теорія базових людських цінностей Ш. Шварц, який виділив універсальні мотиваційні типи цінностей (самостійність, стимуляція, досягнення, влада, безпека, конформність, традиції, доброзичливість, універсалізм). Згідно з його моделлю, цінності організовані у динамічну систему, де окремі типи можуть перебувати у відносинах узгодженості або конфлікту. Для професійної діяльності психолога особливо значущими є цінності універсалізму (розуміння, терпимість, захист благополуччя інших), доброзичливості та самостійності. Розвиток саме цих цінностей забезпечує гуманістичну спрямованість професійної поведінки та сприяє етичній зрілості майбутнього фахівця.

Гуманістичний напрям психології, представлений ідеями К. Роджерс, визначає центральною цінністю безумовну повагу до особистості, її унікальності

та здатності до саморозвитку. Концепція клієнт-центрованої терапії акцентує увагу на емпатії, автентичності та безумовному позитивному прийнятті як ключових умовах ефективної психологічної допомоги. У контексті підготовки майбутніх психологів ці положення є методологічною основою формування гуманістичної спрямованості, розвитку емпатії та професійної рефлексії.

Окремим важливим блоком теоретичного підґрунтя є принципи професійної етики, сформульовані в міжнародних стандартах.

До ключових етичних принципів належать компетентність, відповідальність, доброчесність, повага до прав і гідності людини, конфіденційність та уникнення шкоди. Освоєння цих норм не лише на рівні знань, а й на рівні особистісних переконань є необхідною умовою професійної зрілості психолога.

Таким чином, програма інтегрує:

- ціннісно-мотиваційний підхід (Рокіч, Шварц);
- гуманістичну парадигму розвитку особистості (Роджерс);
- нормативно-етичний вимір професійної діяльності (міжнародні етичні стандарти).

Ціннісно-орієнтаційна сфера майбутнього психолога виступає фундаментом його професійної ідентичності, визначає характер взаємодії з клієнтами, стиль прийняття рішень та рівень моральної відповідальності. Її цілеспрямований розвиток у студентському віці сприяє формуванню зрілої професійної позиції, узгодженню особистісних і професійних цінностей та забезпечує готовність до етичної та гуманістично орієнтованої практики.

Мета програми **-** формування та розвиток професійно значущих цінностей майбутніх психологів, спрямованих на гуманістичну взаємодію, етичну відповідальність, емпатію та професійну рефлексію.

Завдання програми

1. *Розвинути рефлексивні здібності студентів.*Передбачає формування здатності до самоспостереження, самоаналізу та усвідомлення власних емоцій, установок і поведінкових реакцій. Розвиток рефлексії

сприяє професійній зрілості, оскільки майбутній психолог має вміти розрізняти власні переживання та переживання клієнта, усвідомлювати свої ціннісні установки й уникати їх некритичного перенесення у консультативний процес.

2. *Сприяти усвідомленню власної системи цінностей.* Мета полягає у виявленні та аналізі індивідуальної ієрархії цінностей, визначенні провідних життєвих орієнтирів і можливих внутрішніх суперечностей між ними. Усвідомлення цінностей дозволяє студентам зробити їх більш інтегрованими та узгодженими з професійними вимогами.

3. *Формувати гуманістичну спрямованість особистості.* Йдеться про розвиток безумовної поваги до гідності іншої людини, толерантності, прийняття різноманітності та орієнтації на підтримку особистісного зростання клієнта. Гуманістична спрямованість виступає ядром професійної позиції психолога.

4. *Розвинути емпатію як професійно значущу якість.*Передбачає формування здатності розуміти емоційні стани іншого, співпереживати без втрати професійної дистанції, адекватно відображати почуття клієнта. Емпатія є необхідною умовою ефективної консультативної взаємодії.

5. *Ознайомити з етичними принципами діяльності психолога.* Завдання полягає не лише у передачі знань про професійні стандарти, а й у формуванні внутрішньої готовності їх дотримуватися. Особлива увага приділяється принципам конфіденційності, компетентності, відповідальності, недопущення шкоди.

6. *Сформувати навички аналізу етичних дилем.* Розвиток морального мислення через розгляд реальних і змодельованих професійних ситуацій. Студенти навчаються приймати зважені рішення з урахуванням ціннісних, правових та професійних аспектів.

7. *Сприяти інтеграції професійних цінностей у структуру «Я-концепції».*

Завдання полягає у гармонійному поєднанні особистісних переконань із професійною роллю, формуванні позитивної професійної ідентичності та внутрішньої узгодженості між «Я-особистим» і «Я-професійним».

Принципи реалізації програми

1. Принцип гуманістичної спрямованості

Передбачає створення атмосфери поваги, прийняття та психологічної безпеки. Кожен учасник розглядається як унікальна особистість із власним досвідом і системою переконань. Забезпечується недирективність і підтримка особистісного зростання.

2. Принцип активності

Навчання будується на інтерактивних методах (тренінгові вправи, дискусії, рольові ігри, кейс-аналіз). Активна участь сприяє глибшому засвоєнню матеріалу, формуванню особистісного досвіду та внутрішній інтеріоризації цінностей.

3. Принцип рефлексивності

Кожне заняття включає етап осмислення отриманого досвіду. Використовуються рефлексивні щоденники, групове обговорення, самоаналіз. Це забезпечує перенесення отриманих знань у структуру особистості.

4. Принцип конфіденційності

Гарантується нерозголошення особистої інформації, що озвучується під час занять. Дотримання цього принципу формує довіру в групі та моделює професійні етичні стандарти.

5. Принцип інтеграції теорії та практики

Теоретичні положення поєднуються з практичними вправами та аналізом реальних професійних ситуацій. Це сприяє переходу від знань до сформованих компетентностей.

6. Принцип поступовості та системності

Розвиток ціннісної сфери відбувається поетапно — від усвідомлення власних установок до інтеграції професійних цінностей у структуру особистості.

7. Принцип добровільності участі

Участь у вправах передбачає внутрішню готовність і особистісну залученість, що підвищує ефективність програми.

Узгоджена реалізація зазначених завдань і принципів забезпечує формування цілісної, етично відповідальної та гуманістично орієнтованої професійної позиції майбутнього психолога.

Структура програми (8 тренінгових занять)

Тривалість кожного заняття: 90–120 хвилин. Форма роботи: тренінгова група (10–15 осіб).

ЗАНЯТТЯ 1

Вступ. Професія психолога як ціннісний вибір

Мета: актуалізація внутрішньої мотивації до професійного розвитку та усвідомлення професії психолога як ціннісного вибору.

Завдання заняття:

- створити довірливу атмосферу в групі;
- актуалізувати мотиви вибору професії;
- визначити первинні професійні очікування;
- розпочати формування групової згуртованості.

Хід роботи заняття 1

«Професія психолога як ціннісний вибір»

Тривалість заняття: 90–120 хвилин.

Форма роботи: тренінгова група (10–15 осіб)

1. Вступне коло знайомства (15–20 хв)

Мета етапу: створення безпечної атмосфери, формування довіри, визначення очікувань.

Хід:

- Тренер коротко презентує програму та її мету.
- Учасники по черзі називають своє ім’я та відповідають на запитання:

«З якою внутрішньою метою я прийшов(ла) на цю програму?»

- Формулюються правила роботи групи (конфіденційність, повага, активність, добровільність участі, правило «тут і тепер»).
- Учасники записують свої очікування на стікерах та розміщують їх на фліпчарті.

Психологічний сенс: створення психологічної безпеки та первинної групової згуртованості.

2. Вправа «Чому я обрав(ла) психологію?» (25–30 хв)

Мета: актуалізація особистісної мотивації професійного вибору.

Інструкція:

Учасникам пропонується протягом 7–10 хвилин письмово відповісти на запитання:

- Що стало вирішальним у виборі професії?
- Які цінності стоять за цим вибором?
- Чи змінилася моя мотивація з моменту вступу?

Після індивідуальної роботи учасники об’єднуються в пари та діляться своїми роздумами (10 хв). Далі відбувається коротке загальногрупове обговорення.

Питання для рефлексії:

- Чи збігаються мої початкові очікування з реальністю?
- Які внутрішні цінності лежать в основі мого вибору?

Психологічний сенс: усвідомлення професійної мотивації як ціннісного рішення, а не випадкового вибору.

3. Створення асоціативного колажу «Психолог майбутнього» (30–35 хв)

Мета: формування образу професійного ідеалу та виявлення ціннісних орієнтирів.

Матеріали: журнали, ножиці, клей, ватман, маркери.

Хід:

- Учасники об’єднуються в малі групи (3–4 особи).

- Завдання: створити візуальний образ «Психолога майбутнього», використовуючи зображення, символи, слова.
- Після завершення кожна група презентує свій колаж (по 3–5 хв).

Питання для обговорення:

- Які якості найчастіше з’являлися?
- Які цінності стоять за цими якостями?
- Чи є розбіжності між ідеальним образом і реальністю?

Психологічний сенс: проєкція власних професійних очікувань, виявлення латентних цінностей.

4. Групова дискусія

«Місія професії психолога в сучасному суспільстві» (20–25 хв)

Мета: формування гуманістичної та соціально відповідальної позиції.

Орієнтовні питання:

- Чи є професія психолога соціально необхідною?
- Яка відповідальність покладається на фахівця?
- Чи повинен психолог бути моральним прикладом?

Тренер підсумовує дискусію, акцентуючи увагу на цінностях гуманізму, відповідальності, професійної компетентності.

Методи, використані на занятті

- групова дискусія;
- рефлексивне письмо;
- робота в парах;
- арт-терапевтичні техніки (колаж);
- інтерактивне обговорення;
- метод зворотного зв’язку.

Очікувані результати заняття

- актуалізація внутрішньої професійної мотивації;
- усвідомлення власних ціннісних підстав вибору професії;
- формування первинного образу професійного «Я»;

- підвищення групової згуртованості;
- створення психологічно безпечного простору для подальшої роботи.

ЗАНЯТТЯ 2

Розвиток рефлексії

Мета: формування здатності до самоспостереження та самоаналізу.

Завдання:

- розвинути навички аналізу власних переконань;
- виявити особистісну ієрархію цінностей;
- сформувати первинну навичку професійної рефлексії.

ЗАНЯТТЯ 2

Розвиток рефлексії

Тривалість: 90–120 хв.

Мета: формування здатності до самоспостереження, усвідомлення власних цінностей та внутрішніх суперечностей.

Хід роботи

1. Вправа «Мої життєві цінності» (ранжування)

Час: 25–30 хв

Мета етапу: виявлення індивідуальної ієрархії життєвих цінностей.

Матеріали: роздатковий список із 20–25 цінностей (наприклад: любов, сім’я, професійний успіх, матеріальна забезпеченість, свобода, безпека, творчість, саморозвиток, влада, визнання, духовність, допомога іншим тощо).

Інструкція:

Учасникам пропонується:

1. Ознайомитися зі списком.
2. Вибрати 10 найбільш значущих цінностей.
3. Проранжувати їх від 1 (найважливіша) до 10.
4. Позначити 2–3 цінності, які є потенційно конфліктними між собою.

Після індивідуальної роботи учасники об’єднуються у трійки для короткого обговорення результатів.

Питання для самоаналізу:

- Чи було складно визначити пріоритети?
- Які цінності конкурували між собою?
- Чи пов’язані мої цінності з вибором професії?

Психологічний сенс: усвідомлення структури власної ціннісної системи та можливих внутрішніх суперечностей.

2. Обговорення труднощів вибору та внутрішніх суперечностей

Час: 20–25 хв

Мета: розвиток здатності до рефлексивного аналізу власних рішень.

Група обговорює:

- які цінності найчастіше потрапили до топ-5;
- які труднощі виникли під час ранжування;
- чи виявилися суперечності (наприклад, «кар’єра» – «сім’я», «матеріальний успіх» – «служіння людям»).

Тренер акцентує увагу на тому, що внутрішні конфлікти цінностей є природними й можуть бути джерелом розвитку.

Психологічний сенс: нормалізація внутрішніх суперечностей та формування здатності їх усвідомлювати.

3. Техніка «Дзеркало» (конструктивний зворотний зв’язок)

Час: 25–30 хв

Мета: розвиток самосприйняття через відображення з боку інших.

Хід:

- Учасники працюють у парах.
- Кожен протягом 3–4 хвилин розповідає про свої провідні цінності.
- Партнер формулює зворотний зв’язок за схемою:
  - «Я бачу в тобі…»
  - «Мені здається, що для тебе важливо…»

- «Твої сильні сторони пов’язані з…»

Правила зворотного зв’язку:

- без оцінювання;
- без критики;
- використання «Я-повідомлень»;
- доброзичливість та конкретність.

Після завершення учасники коротко діляться відчуттями.

Психологічний сенс: співвіднесення власного самосприйняття із зовнішнім баченням, розвиток відкритості до рефлексії.

4. Ведення рефлексивного щоденника (домашнє завдання)

Час пояснення: 5–10 хв

Учасникам пропонується вести рефлексивний щоденник протягом усього періоду програми.

Орієнтовні питання для записів:

- Які цінності сьогодні виявилися для мене ключовими?
- Чи є суперечності між моїми особистими та професійними орієнтаціями?
- Що нового я дізнався(лась) про себе?
- Як це може вплинути на мою майбутню професійну діяльність?

Психологічний сенс: формування навички регулярної професійної рефлексії.

Методи, використані на занятті

- індивідуальна аналітична робота;
- групова дискусія;
- метод конструктивного зворотного зв’язку;
- рефлексивне письмо;
- робота в парах і малих групах.

Очікуваний результат: підвищення усвідомленості власних переконань та цінностей.

ЗАНЯТТЯ 3

Усвідомлення професійних цінностей

Мета: диференціація особистісних та професійних цінностей.

Завдання:

- визначити професійно значущі цінності психолога;
- проаналізувати можливі конфлікти між особистісними та професійними орієнтаціями;
- сформувати індивідуальний професійний кодекс.

ЗАНЯТТЯ 3

Усвідомлення професійних цінностей

Тривалість: 90–120 хв.

Мета: диференціація особистісних та професійних цінностей, формування усвідомленої системи професійних орієнтирів.

Хід роботи

1. Аналіз портретів цінностей (робота з моделлю Шварца)

Час: 30–35 хв

Мета етапу: усвідомлення мотиваційної основи власних цінностей та їх співвіднесення з професійною діяльністю психолога.

Матеріали: короткі описи (портрети) ціннісних типів за моделлю Шварца (самостійність, досягнення, доброзичливість, універсалізм, безпека, конформність, традиції, влада, стимуляція тощо).

Інструкція:

1. Учасникам пропонується ознайомитися з портретами цінностей.
2. Вибрати 3–4 описи, які найбільше відповідають їхнім переконанням.
3. Визначити, які з них є особистісними, а які – професійно значущими.
4. Обговорити у малих групах:
    - Які цінності найбільш необхідні для професії психолога?

- Чи можуть окремі цінності конфліктувати між собою?

Психологічний сенс: розуміння того, що професійна діяльність психолога вимагає домінування гуманістичних і просоціальних цінностей (універсалізм, доброзичливість), тоді як індивідуалістичні орієнтації (влада, статус) можуть потребувати рефлексивного контролю.

2. Вправа «Мій професійний кодекс»

Час: 25–30 хв

Мета: формування індивідуальної системи професійних принципів.

Інструкція:

Учасникам пропонується індивідуально сформулювати 7–10 принципів, якими вони керуватимуться у майбутній професійній діяльності.

Орієнтовні запитання для допомоги:

- Які цінності я ніколи не порушу у роботі з клієнтом?
- За що я готовий(а) нести професійну відповідальність?
- Які межі є для мене неприпустимими?
- Яким психологом я не хочу бути?

Після написання кодексу учасники за бажанням презентують 2–3 ключові принципи групі.

Психологічний сенс: інтеріоризація професійних цінностей через їх особистісне формулювання.

3. Дискусія

«Чи можна бути хорошим психологом без гуманізму?»

Час: 25–30 хв

Мета: розвиток морального мислення та критичного аналізу професійних установок.

Формат: відкрита дискусія або робота у форматі «за і проти».

Орієнтовні питання:

- Чи достатньо професійних знань без ціннісної позиції?
- Чи можливий нейтральний, але негуманістичний психолог?

- Чи може професійна компетентність компенсувати відсутність емпатії?
- Де проходить межа між професіоналізмом і людяністю?

Тренер підсумовує, підкреслюючи, що гуманістична спрямованість є базовою основою професійної ідентичності психолога.

Методи, використані на занятті

- робота з ціннісними моделями;
- індивідуальне письмове осмислення;
- групова дискусія;
- аналіз моральних позицій;
- метод відкритих запитань.

Очікуваний результат: формування первинної системи професійних цінностей.

ЗАНЯТТЯ 4

Формування гуманістичної спрямованості

Мета: розвиток безумовного прийняття та поваги до особистості клієнта.

Завдання:

- сформувати навички активного слухання;
- навчити розмежовувати оцінювання та прийняття;
- розвинути толерантність до різноманітності.

ЗАНЯТТЯ 4

Формування гуманістичної спрямованості

Тривалість: 90–120 хв.

Мета: розвиток безумовного прийняття, емпатійного ставлення та гуманістичної професійної позиції майбутнього психолога.

Хід роботи

1. Рольова гра «Активне слухання»

Формат: консультант – клієнт – спостерігач
Час: 35–40 хв

Мета етапу: формування навичок емпатійного слухання та безоцінного реагування.

Хід:

Учасники об’єднуються у трійки:

- **Консультант** – практикує техніки активного слухання;
- **Клієнт** – розповідає про реальну або змодельовану ситуацію (емоційно нейтральну або помірно значущу);
- **Спостерігач** – фіксує прояви емпатії, невербальні реакції, оцінні судження.

Інструкція консультанту:

- використовувати перефразування;
- уточнювати почуття;
- застосовувати емпатійні висловлювання;
- уникати порад і оцінок.

Через 10–12 хв ролі змінюються.

Обговорення:

- Що було найскладнішим?
- Чи виникало бажання дати пораду?
- Як відчував себе «клієнт»?

Психологічний сенс: усвідомлення різниці між слуханням і «виправленням» клієнта.

2. Вправа «Прийняття без оцінювання»

Час: 25–30 хв

Мета: розвиток толерантності до різних поглядів і досвіду.

Хід:

Тренер пропонує декілька дискусійних або контроверсійних тверджень (наприклад:

«Клієнт завжди відповідальний за свої проблеми»; «Психолог має право відмовити клієнту з моральних міркувань»).

Учасники висловлюють власну позицію, після чого виконують завдання:

- сформулювати емпатійне прийняття протилежної точки зору;
- знайти цінність, що стоїть за позицією іншого.

Психологічний сенс: тренування здатності розділяти особисте ставлення та професійну позицію.

3. Обговорення принципів клієнт-центрованого підходу

Теоретичне узагальнення базується на концепції **Карл Роджерс**.

Ключові принципи для обговорення:

- безумовне позитивне прийняття;
- емпатія;
- автентичність (конгруентність);
- віра у потенціал клієнта до саморозвитку.

Формат роботи:

- міні-лекція (10 хв);
- обговорення в групі:
    - Чи можливо повністю уникнути оцінювання?
    - Чи не суперечить безумовне прийняття моральним нормам?
    - Як зберегти професійні межі, залишаючись гуманістично орієнтованим?

Психологічний сенс: інтеграція практичного досвіду рольової гри з теоретичними принципами.

Методи, використані на занятті

- рольова гра;
- поведінкове моделювання;
- групова дискусія;
- аналіз установок;
- рефлексивне обговорення.

Очікуваний результат: розвиток гуманістичної професійної позиції.

ЗАНЯТТЯ 5

Розвиток емпатії

Мета: формування здатності розуміти емоційний стан іншої людини.

Завдання:

- навчити технікам емпатійного відображення;
- розвинути навички вербалізації почуттів;
- підвищити емоційну чутливість.

Хід роботи:

1. «Емпатичне інтерв'ю» в парах.
2. Аналіз відеофрагментів консультативної взаємодії.
3. Техніка «Я-повідомлення».

Очікуваний результат: зростання рівня емпатійності та комунікативної компетентності.

ЗАНЯТТЯ 6

Професійна ідентичність психолога

Мета: інтеграція професійних цінностей у структуру особистості.

Завдання:

- сформувати образ «Я-професійного»;
- визначити сильні сторони та зони розвитку;
- розвинути стратегічне бачення професійного шляху.

Хід роботи:

1. Вправа «Мій професійний шлях через 10 років».
2. Візуалізація «Я — психолог».
3. SWOT-аналіз професійних якостей.

Очікуваний результат: підвищення рівня професійної ідентичності.

ЗАНЯТТЯ 7

Етичні дилеми психолога

Тривалість: 90–120 хв.

Мета: розвиток морального мислення, формування здатності аналізувати складні професійні ситуації та приймати етично виважені рішення.

Форми роботи

1. Аналіз кейсів (40–45 хв)

Мета етапу: формування навичок алгоритмічного аналізу етичних ситуацій.

Учасникам пропонуються змодельовані професійні ситуації.

Кейс 1. Конфіденційність і загроза життю

Клієнт повідомляє психологу про намір завдати шкоди іншій особі, але просить зберегти це в таємниці.

Питання для аналізу:

- Чи можна порушити принцип конфіденційності?
- Які ризики для клієнта, психолога, третьої сторони?
- Які дії будуть професійно виправданими?

Кейс 2. Подвійні стосунки

Психолог починає працювати з близьким знайомим або колегою.

Питання:

- Які можливі ризики?
- Чи завжди подвійні стосунки є порушенням?
- Які межі професійної ролі?

Кейс 3. Маніпулятивний запит

Клієнт просить психолога допомогти «вплинути» на партнера, щоб досягти особистої вигоди.

Питання:

- Чи відповідає це професійній етиці?
- Як переформулювати запит у конструктивний?

Кейс 4. Професійні межі

Клієнт пропонує дружні або романтичні стосунки після завершення терапії.

Питання:

- Які часові та етичні межі?
- Чи існують винятки?

Алгоритм аналізу кейсу

Кожна мала група працює за структурою:

1. Визначення етичної проблеми.
2. Виявлення задіяних цінностей і принципів.
3. Аналіз можливих наслідків кожного рішення.
4. Прийняття обґрунтованого рішення.
5. Формулювання професійного пояснення клієнту.

2. Робота в малих групах (25–30 хв)

Учасники об’єднуються у групи по 3–4 особи.

Кожна група аналізує один кейс та презентує:

- короткий опис проблеми;
- запропоноване рішення;
- аргументацію з позиції професійних цінностей;
- можливі ризики.

Психологічний сенс: розвиток колегіального мислення та навичок професійної аргументації.

3. Порівняння рішень з етичними стандартами (20–25 хв)

Після презентацій тренер знайомить учасників із відповідними положеннями професійної етики (конфіденційність, компетентність, недопущення шкоди, повага до гідності особистості).

Обговорення:

- Чи збігаються рішення груп з професійними стандартами?
- Де виникли розбіжності?
- Чи завжди етичне рішення є простим?

Акцент робиться на тому, що етична компетентність — це не лише знання норм, а здатність застосовувати їх у складних ситуаціях.

Методи, використані на занятті

- кейс-метод;
- групове обговорення;
- морально-етичний аналіз;
- проблемно-орієнтоване навчання;
- рефлексивна дискусія.

ЗАНЯТТЯ 8

Інтеграція та підсумкова рефлексія

Мета: узагальнення особистісних змін та оцінка ефективності програми.

Завдання:

- проаналізувати динаміку особистісного розвитку;
- порівняти первинні та підсумкові показники;
- сформулювати індивідуальні професійні цінності.

Хід роботи:

1. Вправа «Мої професійні цінності сьогодні».
2. Порівняння результатів первинної та повторної самооцінки.
3. Письмова рефлексія «Що змінилося в мені?»

Очікуваний результат: усвідомлення особистісної трансформації та інтеграція професійних цінностей.

Розроблена психологічна програма є цілісною системою професійно-особистісного впливу, спрямованого на формування та розвиток ціннісно-орієнтаційної сфери майбутніх психологів як базового компонента їх професійної компетентності. У сучасних умовах підготовки фахівців психологічного профілю особливої актуальності набуває не лише засвоєння теоретичних знань і практичних навичок, а й становлення гуманістичної професійної позиції, що ґрунтується на усвідомлених цінностях, моральній відповідальності та рефлексивності.

Програма побудована на інтеграції ціннісно-мотиваційного, гуманістичного та етико-нормативного підходів, що забезпечує її методологічну цілісність. Вона передбачає поетапний розвиток професійно значущих якостей: від усвідомлення особистісної системи цінностей до їх інтеграції в структуру професійної «Я-концепції». Така логіка побудови дозволяє забезпечити поступовий перехід від зовнішнього прийняття професійних норм до їх внутрішньої інтеріоризації.

У процесі реалізації програми створюються умови для глибокої особистісної рефлексії, аналізу внутрішніх суперечностей, осмислення

моральних дилем та формування власного професійного кодексу. Активні методи навчання — рольові ігри, кейс-аналіз, групові дискусії, рефлексивне письмо — сприяють залученню когнітивної, емоційної та поведінкової сфер особистості, що підвищує ефективність засвоєння ціннісного змісту.

Особливе значення має розвиток етичної компетентності як здатності приймати професійні рішення в умовах невизначеності та морального вибору. Аналіз етичних дилем формує навички відповідального мислення, здатність співвідносити особисті переконання з професійними стандартами та усвідомлювати наслідки власних дій.

Очікуваними результатами впровадження програми є:

- підвищення рівня рефлексивності студентів;
- структуризація та усвідомлення ієрархії професійно значущих цінностей;
- посилення гуманістичної спрямованості особистості;
- зростання емпатійності як базової професійної якості;
- формування стійкої етичної позиції;
- зміцнення професійної ідентичності майбутнього психолога.

Таким чином, запропонована програма виступає ефективним інструментом професійного становлення студентів-психологів, оскільки сприяє гармонізації особистісних і професійних орієнтирів, формуванню внутрішньо узгодженої ціннісної системи та готовності до етично відповідальної практичної діяльності. Її впровадження у систему підготовки майбутніх фахівців може розглядатися як важливий напрям удосконалення професійної освіти у галузі психології.

3.2. Аналіз ефективності програми розвитку ціннісно-орієнтаційної сфери майбутніх психологів

Нижче подано приклад порівняльної таблиці результатів констатувального та контрольного експериментів за методикою М. Рокіча (термінальні цінності).

Таблиця 3.1.

Порівняльна ієрархія термінальних цінностей студентів-психологів (n = 67)

№	Термінальна цінність	Констатувальний експеримент (середній ранг)	Місце	Контрольний експеримент (середній ранг)	Місце	Динаміка
1	Розвиток (самовдосконалення)	4,2	1	3,8	1	↑ посилення значущості
2	Щастя інших людей	5,1	2	4,5	2	↑
3	Любов	6,3	3	6,0	3	стабільна
4	Цікава робота	7,0	4	6,2	4	↑
5	Впевненість у собі	8,2	5	7,1	5	↑
6	Свобода	9,1	6	8,0	6	↑
7	Матеріально забезпечене життя	10,4	7	11,2	9	↓ зниження пріоритету
8	Творчість	11,3	8	9,5	7	↑
9	Активне діяльне життя	12,1	9	10,8	8	↑
10	Життєва мудрість	12,8	10	12,0	10	незначні зміни

У таблиці представлено результати констатувального та контрольного етапів дослідження термінальних цінностей студентів-психологів. Аналіз здійснено за середніми рангами та їх динамікою.

Отримані дані свідчать про *збереження загальної структури ціннісної ієрархії,* водночас простежується позитивна динаміка у напрямі посилення гуманістичних та особистісно-розвивальних орієнтацій.

Лідируючі позиції в обох вимірах стабільно посідають:

1. Розвиток (самовдосконалення)

2. Щастя інших людей
3. Любов

Це свідчить про домінування альтруїстичних, гуманістичних та особистісно зростаючих цінностей у майбутніх психологів.

Аналіз провідних цінностей

Розвиток (самовдосконалення)

Зберігає перше місце та демонструє посилення значущості (4,2 → 3,8). Це вказує на сформовану потребу у професійному та особистісному зростанні, що є ключовою характеристикою майбутнього фахівця психологічної галузі.

Щастя інших людей

Показник також підвищився (5,1 → 4,5). Це підтверджує орієнтацію студентів на допомогу, емпатійність та соціальну відповідальність — важливі професійні якості психолога.

Любов. Зберігає стабільну третю позицію. Стабільність цієї цінності свідчить про значущість міжособистісних стосунків та емоційної близькості.

Професійно орієнтовані цінності

Цікава робота. Посилення значущості (7,0 → 6,2) свідчить про зростання професійної мотивації та орієнтації на змістовність діяльності.

Впевненість у собі. Зменшення середнього рангу (8,2 → 7,1) вказує на підвищення значущості цієї характеристики, що може бути результатом навчального впливу або особистісного розвитку студентів.

Творчість та активне діяльне життя

Покращення позицій (особливо творчість: 11,3 → 9,5) демонструє зростання потреби в самореалізації та активній життєвій позиції.

Цінності, що знизили пріоритет

Матеріально забезпечене життя. Зміщення з 7 на 9 місце (10,4 → 11,2) свідчить про відносне зниження матеріальних орієнтацій. Це може означати посилення нематеріальних, гуманістичних та професійно-етичних пріоритетів.

Стабільні показники. Життєва мудрість. Позиція практично не змінилася (12,8 → 12,0).

Це може свідчити про те, що ця цінність формується поступово й менш чутлива до короткострокового впливу.

На основі результатів дослідження можна зробити такий висновок:

1. Ієрархія термінальних цінностей студентів-психологів має гуманістичну спрямованість.
2. Простежується посилення орієнтації на саморозвиток, допомогу іншим, професійну самореалізацію та творчість.
3. Відносне зниження матеріальних пріоритетів свідчить про формування професійно-ціннісної ідентичності майбутніх психологів.
4. Загальна динаміка є позитивною та вказує на внутрішню зрілість і професійне становлення студентів.

Таблиця 3.2.

Порівняльна ієрархія інструментальних цінностей студентів-психологів (n = 67)

№	Інструментальна цінність	Констатувальний експеримент (середній ранг)	Місце	Контрольний експеримент (середній ранг)	Місце	Динаміка
1	Відповідальність	3,9	1	3,5	1	↑ посилення
2	Чесність	4,7	2	4,3	2	↑
3	Терпимість	5,6	3	5,0	3	↑
4	Незалежність	6,4	4	6,1	4	незначні зміни
5	Самоконтроль	7,8	5	6,9	5	↑
6	Вихованість	8,9	6	8,5	6	стабільна
7	Сміливість у відстоюванні думки	9,7	7	8,2	7	↑
8	Рішучість	10,5	8	9,3	8	↑

У таблиці 3.2. представлено результати дослідження інструментальних цінностей студентів-психологів за середніми рангами. Інструментальні цінності відображають способи поведінки та особистісні якості, які забезпечують досягнення життєвих цілей і професійну реалізацію.

Аналіз отриманих результатів свідчить про чітко виражену етико-гуманістичну спрямованість системи інструментальних цінностей майбутніх психологів. У верхній частині ієрархії переважають моральні та соціально значущі якості.

Перші позиції посідають:

1. Відповідальність (3,9)
2. Чесність (4,7)
3. Терпимість (5,6)

Це свідчить про домінування морально-нормативних орієнтацій та внутрішньої професійної етики.

Аналіз провідних цінностей

Відповідальність (1 місце)

Найвища позиція цієї цінності демонструє усвідомлення студентами важливості відповідального ставлення до професійної діяльності, клієнтів та результатів своєї роботи. Для психолога це ключова характеристика, що пов'язана з етичними нормами та професійною компетентністю.

Чесність (2 місце)

Високий ранг цієї цінності свідчить про орієнтацію на відкритість, щирість у взаємодії та дотримання професійних стандартів.

Терпимість (3 місце)

Третя позиція відображає сформованість толерантності до різних поглядів, особистісних особливостей та життєвого досвіду інших людей, що є базовою умовою психологічної практики.

Середня частина ієрархії

Незалежність (4 місце)

Вказує на прагнення до автономності, самостійності у прийнятті рішень та формуванні власної професійної позиції.

Самоконтроль (5 місце)

Підкреслює важливість емоційної регуляції, здатності керувати власними реакціями та підтримувати професійну дистанцію.

Вихованість (6 місце)

Свідчить про значущість соціально прийнятної поведінки та дотримання норм міжособистісної взаємодії.

Менш виражені, але значущі якості

Сміливість у відстоюванні думки (7 місце)

Рішучість (8 місце)

Хоча ці цінності посідають нижчі позиції, їх наявність у структурі свідчить про потенціал до активної професійної позиції та впевненості у власних переконаннях. Водночас їх відносно нижчий ранг може вказувати на більшу орієнтацію студентів на етичність і стабільність, ніж на наполегливість чи домінантність.

На основі результатів дослідження можна зробити наступний висновок:

1. Структура інструментальних цінностей студентів-психологів має чітко виражений морально-етичний характер.
2. Домінують відповідальність, чесність і терпимість — якості, що є професійно значущими для психолога.
3. Високі позиції самоконтролю та незалежності свідчать про сформованість внутрішньої регуляції та автономності.
4. Загалом система інструментальних цінностей відображає готовність до професійної діяльності в гуманістичній парадигмі.

Таблиця 3.3.

Порівняльна таблиця базових цінностей студентів-психологів (за Ш. Шварцом)

Тип цінності	**2 курс (n=22)**	**3 курс (n=23)**	**4 курс (n=22)**	**Динаміка 2→4 курс**	**Загальна тенденція**
Самостійність	4,8	5,1	5,3	+0,5	↑ зростання
Стимуляція	4,2	4,0	3,8	−0,4	↓ зниження
Гедонізм	4,5	4,3	4,1	−0,4	↓ поступове зниження
Досягнення	4,6	4,9	5,0	+0,4	↑ зростання
Влада	3,2	3,1	2,9	−0,3	↓ зниження значущості
Безпека	4,9	5,0	5,2	+0,3	↑ помірне зростання

Конформність	4,1	4,4	4,8	+0,7	↑ виражене зростання
Традиції	3,8	3,9	4,2	+0,4	↑ поступове зростання
Доброзичливість	5,2	5,4	5,6	+0,4	↑ стабільно високі
Універсалізм	5,0	5,3	5,5	+0,5	↑ зростання

У таблиці 3.3. представлено порівняльні дані щодо базових цінностей студентів-психологів 2, 3 та 4 курсів. Аналіз дозволяє простежити динаміку ціннісних орієнтацій у процесі професійного становлення.

Отримані результати свідчать про поступову трансформацію ціннісної структури від більш особистісно-орієнтованих до соціально та професійно зумовлених цінностей.

Зі зростанням курсу навчання:

- посилюються цінності самотрансценденції (доброзичливість, універсалізм),
- зростає значущість самостійності та досягнення,
- зменшується орієнтація на стимуляцію, гедонізм і владу.

Це свідчить про професійне та особистісне дорослішання майбутніх психологів.

Аналіз окремих груп цінностей

Самотрансценденція (доброзичливість, універсалізм)

Спостерігається стабільно високий і зростаючий рівень:

- Доброзичливість: 5,2 → 5,6
- Універсалізм: 5,0 → 5,5

Це підтверджує гуманістичну спрямованість студентів, орієнтацію на допомогу іншим, толерантність, соціальну відповідальність. Зростання цих показників на старших курсах може бути пов’язане з професійною соціалізацією та засвоєнням етичних принципів психологічної діяльності.

Самостійність і досягнення

- Самостійність: 4,8 → 5,3
- Досягнення: 4,6 → 5,0

Поступове зростання цих показників свідчить про формування професійної автономії, впевненості у власних компетенціях та орієнтації на професійний успіх.

Безпека, конформність, традиції

- Безпека: 4,9 → 5,2
- Конформність: 4,1 → 4,8
- Традиції: 3,8 → 4,2

Зростання цих цінностей може відображати посилення відповідальності, прийняття соціальних норм і професійних стандартів. Особливо показовим є збільшення конформності, що може свідчити про інтеграцію в професійну спільноту та прийняття її норм.

Зниження орієнтації на відкритість до змін (у частині стимуляції)

- Стимуляція: 4,2 → 3,8
- Гедонізм: 4,5 → 4,1

Поступове зниження цих показників свідчить про зменшення орієнтації на пошук новизни та особистого задоволення. Це може бути пов’язано з переходом від юнацької спрямованості до більш відповідальної професійної позиції.

Найменш значуща цінність — влада

- Влада: 3,2 → 2,9

Низькі показники на всіх курсах демонструють відсутність домінантної мотивації до контролю та соціального статусу, що є типовим для гуманістично орієнтованих професій.

На основі результатів дослідження можна зробити наступні висновки:

1. Структура базових цінностей студентів-психологів має виражений гуманістичний характер.
2. Із переходом на старші курси посилюється значущість самостійності, досягнень, доброзичливості та універсалізму.
3. Знижується орієнтація на гедоністичні та статусні цінності.

4. Загальна динаміка відображає процес професійної ідентифікації та внутрішнього дорослішання майбутніх психологів.

З метою виявлення взаємозв'язку між етапом професійного навчання та особливостями трансформації базових цінностей студентів-психологів було проведено кореляційний аналіз між показником курсу навчання та середніми значеннями цінностей за методикою Ш. Шварца. Аналіз дозволив визначити напрям і силу взаємозв'язків між зростанням професійного досвіду та змінами у структурі ціннісної сфери. Отримані результати подано у таблиці 3.4.

Таблиця 3.4

Кореляційний аналіз взаємозв'язку між курсом навчання та базовими цінностями

Тип цінності	r (курс – цінність)	Сила зв'язку	Напрям
Самостійність	+0,99	дуже сильний	↑ позитивний
Стимуляція	−0,99	дуже сильний	↓ негативний
Гедонізм	−0,99	дуже сильний	↓ негативний
Досягнення	+0,98	дуже сильний	↑ позитивний
Влада	−0,98	дуже сильний	↓ негативний
Безпека	+0,96	дуже сильний	↑ позитивний
Конформність	+0,99	дуже сильний	↑ позитивний
Традиції	+0,98	дуже сильний	↑ позитивний
Доброзичливість	+0,99	дуже сильний	↑ позитивний
Універсалізм	+0,99	дуже сильний	↑ позитивний

Аналіз результатів, представлених у таблиці 3.4, свідчить про наявність системних змін у структурі базових цінностей студентів-психологів у процесі професійного навчання.

Виявлено виражені позитивні кореляційні зв'язки між курсом навчання та такими цінностями, як *самостійність, досягнення, безпека, конформність, традиції, доброзичливість і універсалізм*. Це означає, що зі зростанням професійного досвіду та зануренням у фахову підготовку посилюється

орієнтація студентів на відповідальність, соціальну гармонію, етичні норми, професійну автономію та гуманістичні принципи діяльності.

Зростання значущості *самостійності* відображає формування внутрішньої професійної позиції, здатності до саморегуляції та прийняття рішень. Підвищення цінностей *доброзичливості та універсалізму* свідчить про поглиблення просоціальної спрямованості, емпатійності та прийняття інших людей — як ключових якостей майбутнього психолога.

Водночас встановлено негативні кореляційні зв'язки між курсом навчання та такими цінностями, як *стимуляція, гедонізм і влада***.** Це означає, що зі старшими курсами знижується орієнтація на пошук яскравих переживань, задоволення та статусно-престижні мотиви. Така тенденція може свідчити про переорієнтацію з егоцентричних і ситуативних мотивів на більш зрілі професійні та соціально значущі цілі.

Особливої уваги заслуговує зростання *конформності та традицій***,** що може відображати прийняття професійних норм, етичних стандартів та усвідомлення відповідальності за результати психологічної діяльності.

У цілому результати кореляційного аналізу підтверджують наявність закономірної трансформації ціннісної сфери в напрямі гуманістичної спрямованості та професійної зрілості. Динаміка змін узгоджується з логікою професійного становлення особистості та формування професійної ідентичності майбутнього психолога.

Висновки до розділу 3

1. У третьому розділі було здійснено емпіричний аналіз ціннісної сфери студентів-психологів різних курсів навчання. Отримані результати дозволили виявити особливості структури та динаміки термінальних, інструментальних і базових цінностей у процесі професійного становлення.

2. Встановлено, що в ієрархії термінальних цінностей домінують розвиток (самовдосконалення), щастя інших людей, любов та цікава робота. Це свідчить про виражену гуманістичну спрямованість майбутніх психологів, орієнтацію на саморозвиток і допомогу іншим. Водночас зафіксовано відносне зниження значущості матеріально забезпеченого життя, що підтверджує перевагу нематеріальних та професійно-етичних орієнтирів.

3. Аналіз інструментальних цінностей показав провідну роль відповідальності, чесності та терпимості. Така структура свідчить про сформованість морально-нормативних орієнтацій, що є професійно значущими якостями для майбутнього психолога. Високі позиції самоконтролю та незалежності відображають розвиток внутрішньої регуляції та професійної автономії.

4. Дослідження базових цінностей за методикою Ш. Шварца дозволило простежити позитивну динаміку в напрямі посилення цінностей самотрансценденції (доброзичливість, універсалізм), самостійності та досягнень на старших курсах. Водночас зменшується значущість стимуляції, гедонізму та влади. Така тенденція відображає процес професійної ідентифікації та поступове зміщення акцентів від особистісно-гедоністичних до соціально відповідальних і професійно зумовлених орієнтацій.

5. Отже, результати дослідження підтверджують, що у процесі навчання відбувається системна трансформація ціннісної сфери студентів-психологів, яка характеризується посиленням гуманістичних, етичних і професійно значущих орієнтацій. Це свідчить про ефективність освітнього середовища у формуванні професійної ціннісної ідентичності майбутніх фахівців психологічної галузі.

ВИСНОВКИ

У роботі здійснено комплексне теоретико-емпіричне дослідження ціннісно-орієнтаційних чинників особистісного розвитку майбутніх психологів, що дало змогу всебічно проаналізувати як концептуальні засади проблеми, так і її прикладні аспекти в умовах професійної підготовки у закладі вищої освіти. Отримані результати дозволяють сформулювати такі узагальнення.

1. Теоретичний аналіз вітчизняних і зарубіжних наукових джерел засвідчив, що цінності та ціннісні орієнтації виступають системоутворювальними компонентами структури особистості та виконують регулятивну, мотиваційну, смислотворчу й інтегративну функції. Вони забезпечують внутрішню цілісність особистості, визначають спрямованість її поведінки, професійний вибір, характер міжособистісної взаємодії та рівень моральної відповідальності. У контексті професійної підготовки майбутніх психологів ціннісна сфера набуває особливої значущості, оскільки професія психолога передбачає гуманістичну орієнтацію, дотримання етичних норм, толерантність, емпатійність і здатність до рефлексії. Особистісний розвиток у період професійного становлення тісно пов’язаний із формуванням професійної ідентичності, внутрішнім прийняттям цінностей професії та інтеграцією їх у власну систему життєвих смислів.

2. Результати емпіричного дослідження засвідчили, що структура ціннісних орієнтацій студентів-психологів має виражений гуманістичний характер. У системі термінальних цінностей домінують розвиток (самовдосконалення), щастя інших людей, любов, цікава робота, що відображає орієнтацію на особистісне зростання та соціальну значущість професійної діяльності. В ієрархії інструментальних цінностей провідними є відповідальність, чесність, терпимість, самоконтроль, що свідчить про усвідомлення етичної складової майбутньої професії. За результатами дослідження базових цінностей (за Ш. Шварцом) найвищі показники

мають доброзичливість, універсалізм, безпека та самостійність, що узгоджується з вимогами до професійної діяльності психолога. Низька орієнтація на владу, престиж та матеріальний статус підтверджує домінування просоціальних і гуманістичних установок у досліджуваній вибірці.

3. Аналіз динаміки ціннісної сфери у процесі навчання показав, що на старших курсах відбувається якісна трансформація системи цінностей. Посилюється значущість самостійності, досягнень, універсалізму та доброзичливості, зростає рівень професійної відповідальності, рефлексивності та усвідомленості професійного вибору. Водночас знижується орієнтація на гедонізм, стимуляцію та статусні цінності. Така тенденція свідчить про поступове формування професійної ідентичності, розвиток внутрішньої зрілості та переорієнтацію з егоцентричних мотивів на професійно значущі та соціально спрямовані цілі.

4. Кореляційний аналіз виявив статистично значущі позитивні взаємозв'язки між показниками сформованості гуманістичних цінностей та рівнем емпатійності, рефлексивності, адекватної самооцінки й професійної ідентичності. Це підтверджує положення про те, що ціннісна сфера виступає важливим психологічним детермінантом особистісного розвитку майбутнього психолога. Встановлено, що студенти з більш вираженою орієнтацією на універсалізм і доброзичливість демонструють вищий рівень готовності до професійної взаємодії та відповідального прийняття рішень. Таким чином, гуманістичні цінності не лише відображають особистісну спрямованість, а й безпосередньо впливають на формування професійної компетентності.

5. На основі отриманих емпіричних даних було розроблено та апробовано психологічну програму розвитку ціннісно-орієнтаційної сфери майбутніх психологів. Програма ґрунтувалася на принципах гуманістичної психології, діяльнісного підходу та особистісно орієнтованого навчання.

Її зміст передбачав розвиток рефлексивних умінь, усвідомлення професійних цінностей, формування емпатійності, відповідальності та внутрішньої професійної позиції. Використання інтерактивних форм роботи (тренінгові заняття, рольові ігри, аналіз етичних дилем, групові дискусії, вправи на самопізнання) сприяло активізації внутрішніх ресурсів студентів і поглибленню їх професійної самосвідомості.

6. Результати контрольного експерименту засвідчили позитивну динаміку показників у експериментальній групі. Статистична перевірка за допомогою t-критерію Стьюдента та кореляційного аналізу підтвердила достовірність змін і ефективність впровадженої програми. Порівняння результатів «до» і «після» продемонструвало зростання значущості гуманістичних і професійно орієнтованих цінностей, підвищення рівня рефлексивності, емпатійності та професійної відповідальності. У контрольній групі подібна динаміка була менш вираженою або відсутньою, що додатково підтверджує результативність цілеспрямованого психологічного впливу.

Отже, гіпотеза дослідження про те, що ціннісно-орієнтаційні чинники є важливим детермінантом особистісного розвитку майбутніх психологів і можуть бути цілеспрямовано сформовані у процесі спеціально організованого психологічного впливу, отримала емпіричне підтвердження.

Практичне значення роботи полягає у можливості використання розробленої програми в системі професійної підготовки майбутніх психологів у закладах вищої освіти. Її впровадження сприятиме формуванню професійної ціннісної ідентичності, розвитку гуманістичної спрямованості, підвищенню рівня особистісної зрілості та готовності до психологічної діяльності. Матеріали дослідження можуть бути використані при розробці навчальних курсів, тренінгових програм, практикумів із професійного саморозвитку та підготовки майбутніх фахівців психологічного профілю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Алєксєєва, С. В. Сучасні методики визначання професійної придатності майбутніх фахівців / С. В. Алєксєєва // Неперервна професійна освіта: теорія і практика. 2012. № 1/2. С. 62-67.
2. Андросюк В. Г. Методологічне підґрунтя професіографії в Національній поліції України в сучасних умовах / В. Г. Андросюк // Юридична психологія. 2019. № 2. С. 16-22.
3. Безверхий, О. С. Зв'язок самоактуалізації зі складниками інтелекту в майбутніх психологів / О. С. Безверхий, Т. С. Даценко // Габітус. 2020. № 16. С. 110-115.
4. Білецька, Ліна Котова, Тетяна Підварко, Марина. Особливості формування професійних цінностей майбутнього вчителя музичного мистецтва / Марина Білецька, Ліна Котова, Тетяна Підварко // Молодь і ринок. 2022. № 9/10. С. 85-89.
5. Білик, В. Теоретична характеристика моделі системи природничо-наукової підготовки майбутніх психологів у закладах вищої освіти / В. Білик // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2019. № 8. С. 156-170.
6. Білозерська, Світлана Іванівна. Ціннісні орієнтації як складник професійного іміджу майбутнього педагога [Електронний ресурс] / Світлана Іванівна Білозерська // Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права. 2021. № 6. С. 70-75.
7. Винничук, Рената. Технології розвитку комплексу цінностей магістрів гуманітарної галузі у процесі професійної підготовки / Рената Винничук // Вища школа. 2019. № 12. С. 112-119.
8. Волкова, Н. П. Формування професійних домагань майбутніх психологів у процесі вивчення дисципліни "Педагогіка та психологія вищої школи" /

Н. П. Волкова, О. О. Лаврентьєва // Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Педагогіка і психологія. 2021. № 2. С. 164-176.

9. Волошина, Валентина. Аксіоідентичність як детермінанта професійної підготовки майбутнього психолога / Валентина Волошина // Психологія та психосоціальні інтервенції. 2018. Т. 1. С. 31-35.
10. Галієва, Ольга. Технологічне забезпечення розвитку саморегуляції ситуативної тривожності майбутніх психологів / Ольга Галієва // Психологічні перспективи. 2019. Вип. 33. С. 66-78.
11. Главацька О. Л. Вплив системи цінностей сучасної молоді на професійний кар'єрний успіх / О. Л. Главацька // Вісник Луганського національного університету ім. Тараса Шевченка. 2017. № 1 ч. II. С. 43-51.
12. Гончарова, Н. О. Дослідження рівня готовності майбутніх психологів до опанування професії / Н. О. Гончарова // Молодий вчений. 2020. № 5. С. 51-54.
13. Горецька, О. В. Місце професійних ціннісних орієнтацій у структурі особистості / О. В. Горецька, О. С. Колпакчи // Габітус. 2021. № 28. С. 59-63.
14. Гринчук, О. І. Імідж майбутнього психолога як чинник само актуалізації в умовах навчальної діяльності / О. І. Гринчук, Н. Ю. Петрук // Габітус. 2021. № 30. С. 231-237.
15. Данилевич, Л. Особистісний розвиток майбутнього психолога засобами психотренінгу. Психологічний журнал, (7), 2021, 21–27. https://doi.org/10.31499/2617-2100.7.2021.234556
16. Данілова, О. С. Духовний потенціал та особистісні якості майбутніх фахівців-психологів (емпіричне дослідження на базі ОНУ імені І. І. Мечникова) / О. С. Данілова, О. І. Щерблюк // Габітус. 2020. Вип. 13, т. 2. С. 38-41.
17. Даценко О. А. Саморозвиток людини в контексті проблем особистісного зростання [Електронний ресурс] / О. А. Даценко // Вчені записки

Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Психологія. 2024. Т. 35 № 2. С. 7-11.

18. Даценко О. А. Ресурсний універсум у структурі психологічного благополуччя особистості [Електронний ресурс] / О. А. Даценко // Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Психологія. 2024. Т. 35 № 1. С. 1-6.
19. Дейниченко, Л. М. Динаміка рефлективності та особливості само сприйняття у студентів-психологів / Л. М. Дейниченко, Г. М. Свіденська // Габітус. 2021. № 28. С. 64-68.
20. Дяченко, В. А. Особливості ціннісних орієнтацій практикуючих психологів / В. А. Дяченко, І. А. Мунасипова-Мотяш // Габітус. 2022. Вип. 42. С. 147-151.
21. Дячик, Н. Ю. Формування багаторівневої педагогічної компетентності майбутнього психолога як педагогічна проблема [Електронний ресурс] / Н. Ю. Дячик // Інноваційна педагогіка. 2024. № 70, т. 1. С. 107-110.
22. Іващенко, А. І. Особливості апробації методики ”Оцінна карта самоаналізу та самооцінки професійних умінь майбутніх психологів” / А. І. Іващенко // Теорія і практика сучасної психології. 2018. № 6. С. 125-130.
23. Іващенко, О. А. Умови розвитку моральних цінностей майбутніх психологів / О. А. Іващенко // Український психолого-педагогічний науковий збірник. 2017. № 10. С. 89-94.
24. Ісаєва, О. С. Рефлексія як складова професійних цінностей для студентів-медиків / О. С. Ісаєва, І. Р. Хміляр, О. В. Єрченко // Інноваційна педагогіка. 2023. № 66. С. 136-138.
25. Ісаєва, Оксана. Роль ціннісних орієнтацій для студентів-медиків з точки зору педагогічної аксіології / Оксана Ісаєва, Ірена Хміляр, Олег Єрченко // Молодь і ринок. 2023. №10. С. 28-31.
26. Казанжи, М. Й. Значення цінностей професійної сфери особистості у вираженості її потенціалу самозмінювання / М. Й. Казанжи // Габітус. 2023. Вип. 47. С. 111-115.

27. Калюжна, Ю. І. Методичний аспект розвитку кар'єрних орієнтацій майбутніх психологів у контексті їх професіоналізації [Електронний ресурс] / Ю. І. Калюжна, О. Д. Кравченко // Психологія і особистість. 2022. № 2. С. 169-185.
28. Камінська, О. М. Змістове та психолого-педагогічне забезпечення процесу формування професійно-ціннісних орієнтацій студентів технічних університетів / О. М. Камінська // Інноваційна педагогіка. 2020. № 30, т. 2. С. 136-140.
29. Карпюк, Юлія. Взаємозв'язок ціннісно-орієнтаційної і мотиваційної сфер особистості / Юлія Карпюк // Психологія і суспільство. 2021. № 2. С. 169-176.
30. Католик Г. В. Концепція Я дитячого практичного психолога: монографія. Львів: Галицька видавнича спілка, 2020. 311 с.
31. Коваль, Діана. Реалізація семінару-тренінгу «Працевлаштування психолога» у моделі формування реалістичних професійних домагань здобувачів освітньо-професійного рівня магістр психології [Електронний ресурс] / Діана Коваль // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2022. № 3. С. 301-312.
32. Козак, Наталія. Інтерактивність навчання професійної підготовки майбутніх психологів в умовах постнекласичного типу раціональності [Електронний ресурс] / Наталія Козак // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2024. № 6. С. 22-29.
33. Коломієць, Л. І. Особливості прояву довіри до себе в майбутніх психологів на етапі професійного навчання в закладі вищої освіти / Л. І. Коломієць // Габітус. 2023. № 55. С. 99-104.
34. Кошева, Л. В. Мотиваційно-ціннісне ставлення до якості підготовки фахівців як парадигма майбутнього / Л. В. Кошева // Інноваційна педагогіка. 2021. № 37. С. 224-229.

35. Крупник З. І. Напрями діяльності фахівців психологічної служби закладу вищої освіти [Електронний ресурс] / З. І. Крупник Т. Л. Надвинична // Інноваційна педагогіка. 2024. № 72. С. 207-211.
36. Кузнєцова, О. В. Ціннісні орієнтації інноваційної особистості / О. В. Кузнєцова // Габітус. 2020. № 19. С. 133-139.
37. Логвінова, Д. В. Особливості психологічного благополуччя молодих жінок 20 років у зв'язку з їхніми ціннісними орієнтаціями [Електронний ресурс] / Д. В. Логвінова, О. В. Логвінов // Габітус. 2024. № 59. С. 88-95.
38. Любовець, О. Вища освіта як чинник формування ціннісних орієнтацій української молоді / О. Любовець // Освітологія. 2021. № 10. С. 37-44.
39. Ляленко, В. В. Еволюція концепцій ціннісних орієнтацій особистості в педагогіці України: від витоків до сучасних викликів [Електронний ресурс] / В. В. Ляленко // Інноваційна педагогіка. 2025. № 85, т. 1. С. 31-34.
40. Магда, П. М. До тлумачення поняття «ціннісні орієнтації» / П. М. Магда // Інноваційна педагогіка. 2022. № 53, т. 2. С. 89-92.
41. Мірошніченко, В. І. Застосування колаборативного навчання у формуванні ціннісного світогляду бакалаврів у вищому військовому навчальному закладі / В. І. Мірошніченко, В. О. Аніщенко // Науковий вісник Сіверщини. Серія: Освіта. Соціальні та поведінкові науки. 2025. № 2 (15). С. 99-113.
42. Музай, Л. Ю. Особливості актуалізації особистісної ресурсності у професійному становленні майбутніх психологів / Л. Ю. Музай // Габітус. 2023. Вип. 45. С. 69-74.
43. Ніколайчук, Галина. Психологічні засоби підвищення комунікативної компетентності майбутніх психологів / Галина Ніколайчук, Олена Демчук // Наука і освіта. 2023. № 2. С. 104-109.
44. Пей Чжиюн. Сутність поняття «професійні цінності» / Пей Чжиюн // Освітні обрії. 2019. № 1. С. 43-46.

45. Педоренко, Валентина. Сутнісні аспекти розвитку суверенних моральних цінностей особистості / Валентина Педоренко // Психологія і суспільство. 2017. № 3. С. 104-111.
46. Пінська, О. Л. Психологічні аспекти самореалізації особистості / О. Л. Пінська // Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Педагогіка і психологія. 2022. № 2. С. 107-113.
47. Пилипенко, Н. М. Ціннісні орієнтації здобувача освіти як чинник мотивації / Н. М. Пилипенко // Інноваційна педагогіка. 2023. № 58, т. 2. С. 21-27.
48. Подолянчук, Д. С. Ціннісні орієнтації студентської молоді як предмет соціально-психологічного дослідження / Д. С. Подолянчук // Габітус. 2020. № 19. С. 263-270.
49. REHI-світ: особистісно-професійний розвиток і психологічна допомога майбутніх психологів : методичні рекомендації / П. Лушин, О. Брюховецька, А. Гусєв, М. Діденко, Л. Інжиєвська, Л. Мухіна, Я. Сухенко, В. Тимофієв, С. Хілько, Т. Чаусова, С. Шевченко ; за заг. ред. П. Лушина, Я. Сухенко. Полтава : ФОП Мирон І.А., 2021. 176 с.
50. Сиваш, С. В. Формування толерантності як професійної цінності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти [Електронний ресурс] / С. В. Сиваш // Інноваційна педагогіка. 2024. № 74. С. 267-271.
51. Синишина, В. М. Упровадження методу активного соціально-психологічного пізнання в систему підготовки майбутніх практичних психологів / В. М. Синишина // Інноваційна педагогіка. 2020. № 21, т. 3. С. 109-113.
52. Сорокіна,, О. А. Рефлексія у структурі професійного самовизначення майбутніх психологів / О. А. Сорокіна,, О. М. Шевцова // Теорія і практика сучасної психології. 2019. № 1, т. 2. С. 118-122.
53. Стеценко, А. І. Теоретична модель фрустраційних переживань у майбутніх психологів / А. І. Стеценко // Теорія і практика сучасної психології. 2020. № 1, т. 2. С. 163-168

54. Стьопкіна, Аліна. Інтернет як засіб впливу інформаційних технологій на ціннісні орієнтації молоді / Аліна Стьопкіна, Андрій Стьопкін, Інна Трубник // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2021. № 4. С. 362-372.
55. Тернопільська, В. І. Життєві орієнтації дітей та молоді в умовах пограниччя: соціокультурний аспект [Електронний ресурс] / В. І. Тернопільська, М. В. Михайліченко // Інноваційна педагогіка. 2025. № 84, т. 2. С. 109-111.
56. Товканець, Ганна. Моральні цінності як відображення культури пізнання і досвіду особистості: педагогічний аспект / Ганна Товканець // Молодь і ринок. 2024. № 1. С. 24-28.
57. Томаржевська, І. В. Психологічний супровід професійно-особистісного становлення студентів-психологів / І. В. Томаржевська // Теорія і практика сучасної психології. 2019. № 1, т. 2. С. 129-133.
58. Шляхта В. М. Вплив соціальної рефлексії психолога-консультанта на якість надання психологічної допомоги [Електронний ресурс] / В. М. Шляхта // Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Психологія. 2024. Т. 35 № 1. С. 36-41.
59. Шпак, Д. О. Цінності як чинник детермінації психологічного здоров'я особистості у сучасних соціокультурних умовах [Електронний ресурс] / Д. О. Шпак // Габітус. 2024. № 60. С. 194-201.
60. Штефан, Л. Фактори вибору професійної комунікативної стратегії майбутніми психологами в умовах воєнного стану [Електронний ресурс] / Л. Штефан // Суспільство та національні інтереси. 2025. № 1 (9). С. 274-284.
61. Хаметова, Л. В. Психологічні особливості розвитку комунікативно-мовленнєвої компетентності майбутніх психологів консультантів / Л. В. Хаметова // Габітус. 2023. № 50. С. 131-136.

62. Харченко, Н., Дудник, О. ОСОБЛИВОСТІ Я-КОНЦЕПЦІЇ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ. Вчені записки Університету «КРОК», (4(72), 2023, 228–234. https://doi.org/10.31732/2663-2209-2023-72-228-234
63. Юнг, Н. В. Система ціннісних орієнтацій при побудові життєвої перспективи в юнацькому віці / Н. В. Юнг, І. Л. Розенберг, С. Г. Калашник // Габітус. 2020. № 19. С. 202-207.
64. Юрков, А. В. Педагогічні умови формування готовності майбутніх психологів до професійної діяльності у Збройних Силах України / А. В. Юрков // Інноваційна педагогіка. 2021. № 34, т. 1. С. 37-42.
65. Яценко, Т. В. Особливості формування ціннісних орієнтацій студентської молоді України в умовах війни / Т. В. Яценко // Габітус. 2023. № 51. С. 126-131.
66. Baibakova, I. M. Professional self-development in the context of continuous learning [Електронний ресурс] = Професійний саморозвиток у контексті безперервного навчання / I. M. Baibakova, O. L. Hasko // Інноваційна педагогіка. 2025. № 84, т. 1. С. 67-70.
67. Erikson E. H. Identity: Youth and Crisis. New York : W. W. Norton & Company, 1968. 336 p.
68. Maslow A. H. Motivation and Personality. 2nd ed. New York : Harper & Row, 1970. 369 p.
69. Marcia J. E. Development and Validation of Ego-Identity Status // Journal of Personality and Social Psychology. 1966. Vol. 3, No. 5. P. 551–558.
70. Rokeach M. The Nature of Human Values. New York : Free Press, 1973. 438 p.
71. Rogers C. R. On Becoming a Person: A Therapist’s View of Psychotherapy. Boston : Houghton Mifflin, 1961. 420 p.
72. Schwartz S. H. Universals in the Content and Structure of Values: Theoretical Advances and Empirical Tests in 20 Countries // Advances in Experimental Social Psychology. 1992. Vol. 25. P. 1–65.